

long

Imprimat legal.

279849

26. APR. 1926

REVISTA ISTORICĂ

Anul XII, N-le 1-3.

Ianuar-Mart 1926.

DĂRI DE SAMĂ,
DOCUMENTE ȘI
NOTIȚE
PUBLICATE

REGA

SUL

DE ALIȘTI.

SUMARIUL :

- V. Motogna*: Ceva nou despre Alexandru-Vodă, fratele lui Ioan Potcoavă (1578).
- N. Iorga*. Trei noi acte românești.
- V. Bogrea*: „Mănăstirea Pavliceni” și altele.
- P. P. Panaitescu*: Cu privire la data scrierii „Chronika ziem moldawskich y multanskich” de Miron Costin.
- Ioan C. Filitti*: Cărți vechi.
- Constantin I. Karadja*: Un manuscris al lui Ieremia Cavela din biblioteca lui Constantin Brincoveanu.
- T. G. Bulat*: O mărturie a Doamnei Elina despre bătălia de la Finta.
- Documente de *N. Iorga* și *T. G. Bulat*.
- Dări de samă și Cronică de *N. Iorga* și alții.

Bibl. Univ. Cluj Sibiu
8.477

TIPOGRAFIA „DATINA ROMÂNESCĂ”, VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Prețul 15 Lei.

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

PUBLICATĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIȘTI

Ceva nou despre Alexandru-Vodă, fratele lui Ioan Potcoavă (1578)

După căderea tragică a lui Ioan Vodă-cel-Cumplit Moldova deveni teatrul războaielor căzăcești. „Nizovii“ învățară pe timpul lui a cunoaște țara bogată și frumoasă a Moldovei. De atunci încolo căutau prilejuri să năvălească în ea și să o jăfuiască. Un om isteț și viteaz ca Nicoară, numit și Potcoavă, pentru forța lui herculeană, află repede la Cazaci sprijinul cu care să iea tronul Moldovei, dându-se drept Ioan-cel-Cumplit, care ar fi scăpat din mâinile Turcilor¹. În Novembre 1577 el se putea intitula „Ioan cu mila lui Dumnezeu, Domn al țerii Moldovei și moștenitor adevărat“ după ce a alungat pe slăbănogul Petru.

Încercarea lui Petru Șchiopul de a smulge Domnia din mâinile îndrăznețului aventurier îl duse la înfrîngerea de la Docolina².

Cînd însă, în luna Decembre, îi sosiră lui Petru ajutoare de la begii dunăreni și de la Ardeleni, Ioan Potcoavă, simțindu-se prea slab pentru o rezistență serioasă, trecu Nistrul și se predă lui Nicolae Sieniawski, Palatinul Rusiei, care nu înfrizîe să-l ducă la Ștefan Báthory, regele Poloniei. Acesta, ca să-și dovedească prietenia față de Turci, tăie, în mod mișelesc, capul frumos al viteazului. În ziua întâiu a anului 1578 Petru Șchiopul a intrat tarăși în Iași, dar nu se putu bucura multă vreme de Domnie.

La 3 Februar trece Nistrul, încunjurat de Cazaci, un alt aventurier, Alexandru, care se da drept fratele lui Potcoavă. El era aruncat pe scena istoriei de aceste vremi tulburi, în care vitejia și îndrăzneala puteau rîvni și la răsplata cea mai mare: scaunul de Domn. Petru fugi dinaintea noului pretendent. Dar stăpînirea lui Alexandru-Vodă abia jînu o lună.

Petru se întoarse cu ajutor din Ardeal, însoțit de Daud, be-

¹ N. Iorga, în prefața vol. XI din Hurmuzaki.

² Același, *Istoria Armatei*, I, p. 336.

iuł de Silistra¹, și asediè cetatea Iașului, unde se închisese Alexandru.

Despre acest asediu și despre sfârșitul lui Alexandru nu cunoșteam până acum decît puținele știri pe care le-a păstrat bătrînul cronicar Ureche, luîndu-le din vechiul letopiseț moldovenesc². El spune următoarele:

„Într'acest an, 7086, Fevruarie 9, iarăși au venit un Alexandru-Vodă, fratele Crefului, cu oaste căzăcească asupra lui Petru-Vodă. Iară Petru-Vodă, știind politica ce au avut de mai înainte cu Cazacii, nu s'au apucat de războiu, ce i-au dat calea dentăiu. Iară Alexandru-Vodă au intrat în Iași și au șezut în scaun. Petru-Vodă, îndată după aceia, au strâns oaste turcească și muntească și ungurească, și au încunjurat pe Alexandru-Vodă în curte în Iași, și au bătut pregiur curtea, din cișlegi până la miază păsime. Iară, cînd au fost noaptea spre miază pasesi, Mart 12, Alexandru-Vodă și cu Cazacii au eșit din curte, că n'au mai putut suferi; că și iarba și bucatele li se împușinase; și, vrînd să scape, au fugit spre codru. Iară, prinzînd de veste oastea lui Petru-Vodă, s'au pornit după dîșșii și la iazărul Ciorbeștilor i-au ajuns, și pe toți acolo i-au topit; și pe Alexandru încă l-au prins de viu, dempreună cu boierii lui.

Acest Alexandru au ținut scaunul o lună.“

Cercetînd prin vechile reviste ungurești, am descoperit un document în care aflăm amănunte prețioase despre acest episod dramatic al uneia dintre cele mai zbuciumate epoce din istoria Moldovei.

Daud, begul Silistrei, care a condus ajutoarele turcești la asediul Iașului, într'o scrisoare adresată lui Ștefan Báthory, regele Poloniei, descrie luptele care s'au sfîrșit cu prinderea lui Alexandru³. Iată conținutul scrisorii⁴:

„Prietene, craiu al Poloniei, credincios adevărat al puternicului Împărat, rege al regilor și stăpînitor de țări! Dumnezeu să-ți

¹ Aceasta se vede din documentul publicat de noi mai la vale.

² Acest letopiseț mergea până la 1587. Vezi P. P. Panaitescu, *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Gr. Ureche și Miron Costin*, p. 64.

³⁻⁴ Originalul, în ungurește, a fost publicat de istoricul ungar Al. Szilágyi, în revista, „*Hun és Külföld*“, a. 1841, p. 161 și urm.

lungescă viața. Ajungînd acolo scrisoarea mea, care spune adevărul, să știi Măria Ta următoarele:

Înainte de asta a pătruns în Moldova, care s'a rupt de Turci, un filhar cu numele Ivanco, pe care l-au prins în Polonia. El a fost cuprins drumurile din împrejurimea Benderului, iară între boierii moldoveni și între săraci a făcut multă stricăciune.

După aceia iarăși a intrat în Moldova un frate al lui, Alexandru, cu niște lotri: adunătură de păstori, de robi din Turcia, Poloni și Boemi (*sic*). Eu cu doi și cu trei (!) begi, ne-am sfătuit și i-am ieșit în cale. N'aveam cu noi tunari, nici mașini de războiu; cu toate acestea am mers asupra lui, dinainte și dindărăt, și am luptat pînă seara, dar nu i-am putut face nimic. În urmă s'a retras dinaintea noastră și a intrat în tîrgul Iașilor. Noi l-am impresurat și împreună cu oastea moldovenească l-am păzit mereu, în vreme ce ne-am pregătit mai bine de luptă.

Am săpat șanțuri, întărindu-le cu butoaie (?) și lemne. Și acolo în șanțuri l-am păzit, pînă ce fratele Măriei Tale ni-a trimis din Ardeal în ajutor călăreși și pedestrime cu tunuri. Și ei și-au făcut șanțuri și apoi i-am încunjurat atît de strașnic, încît n'am lăsat pe hoji nici măcar să privească afară din cetate. Ziua și noaptea i-am tot pisat.

Am ucis pe un lotru cu numele Șac¹.

Auzind acestea cei din cetate, și-au pierdut curajul și s'au arătat gata să se predea. Au și aruncat la noi scrisori, dar noi n'am voit să știm de ele. Atunci într'o noapte, pe la oara 4, s'au ridicat toți cei ce se aflau în Curte și prin biserici și ieșind pe o ușișă, au trecut peste un lac înghețat, și au luat-o la fugă pe marginea Codrului.

Hotnogul meu, cu cîțiva viteji buni, luîndu-se după lotri, li-a tăiat calea, în vreme ce l-au ajuns din dărăt și cei din șanțuri. Atunci s'a încins o luptă, care a ținut pînă în zori. Și eu am fost în călcîiul lor, ca să nu poată scăpa în Codru. Mă rugam lui Dumnezeu să mi-i dea în mîni.

Într'aceia s'a făcut ziua. Atunci m'am aruncat asupra oștirii hoșilor și eu însumi am ucis doi dintre ei, cu un pumnal ascuțit. Cînd m'am aruncat cu pumnalul asupra unui al treilea, m'au rănît din partea sîngă cu o săgeată. Și, cum am pierdut mult

¹ Șah, vezi la N. Iorga, introducerea la vol. XI din Hurmuzaki.

sînge, am început să amețesc. Văzîndu-mă vitejii miei că slăbesc, au alergat spre mine din toate părțile. Au început apoi să prindă pe dușman. Iar dușmanii, lăsînd armele, s'au împrăștiat în toate părțile ca vulpile și au început să se ascundă. Vitejii însă îi vînară pretutîndeni. Încunjurînd dealul, pe unii i-au tăiat, iar pe alții i-au adus legați. Au prins și pe Alexandru, stăpînul filharilor, și împreună cu el alte douăzeci căpetenii.

Cu ajutorul lui Dumnezeu și al lui Mohammed, dintre dușmani n'a scăpat niciun om. Cu ajutorul tuturor sfinților i-am potopit pe toți, spre slava puternicului Împărat. Și Dumnezeu a întunecat fața lor; pe cei prinși i-am tăiat cu săbiile și, luîndu-li steagurile și tobele, le-am dus la Iași. Apoi am făcut o listă a celor prinși.

La Iași am stat două zile; a treia zi am plecat: oastea noastră într'o parte, iar a Moldovenilor în alta.

Oricine se va ridica împotriva puternicului Împărat și a stăpînilor turci, aceasta îi va fi răsplata, încît să meargă vestea în lumea întreagă. Am tăiat 1.000 de capete; am luat și capul unui lotru cu numele *Belzat*¹, care era conducător între ei. Li-am luat capul și i-am pedepsit strașnic pe toți. Dumnezeu va face tot așa cu toți aceia cari se vor ridica împotriva puternicului Împărat, vor fi spre ruina sărăcimii și vor vrea să strice țara. Pe un filhar de Cazac blestemat, cu numele *Șinff*, încă l-am prins, l-am aruncat în lanțuri și l-am trimis la puternicul Împărat, împreună cu steagurile lui. Mulțumită Domnului, am slujit cu credință puternicului Împărat, după porunca Lui.

Din pricina acestor hoți, 93 de zile am fost în mare strîmtoare și am muncit din greu 34 de zile, luptîndu-ne cu ei zi și noapte, fără un ceas de odihnă.

Mulțumită lui Dumnezeu, i-am învins, spre slava puternicului Împărat.

Fii, Măria Ta, prieten prietenilor și dușman dușmanilor puternicului Împărat. Dacă în Țara Moldovei se vor ridica o mie, două mii de oameni, scapă-i Măria Ta de o atare soartă. Despre Domnii cari nu ascultă de Tine trimite vorbă puternicului Împărat, apoi ridică-te cu oaste asupra lor și nimicește-i. Cu puternicul Împărat nimeni nu s'a putut măsura încă.

Dumnezeu să țină pe Măria Ta! "

V. Motogna.

¹ Bălțat ?

Trei noi acte românești

Păr. I. Lupaș a avut mîna fericită cînd a găsit între hîrțile necatalogate ale bogatului Museu Bruckenthal din Sibiu, pe lîngă o adevărată comoară de acte slavone începînd cu a doua jumătate din secolul al XV-lea — și ne vom ocupa la timp de ele —, trei documente românești necunoscute și de cel mai mare interes, prin epoca lor ca și prin conținut.

Să ni fie iertat a le reproduce pentru a le comenta.

Logofătul Teodosie dă acest salv-conduct :

Pișet jupan Teodosie Mare-Logofet acesta a mē carte acestui nemiș Olasi lanoșu de la Belgrad ca să fie în pač[e], pentru că l-a fost mănāt nemișii să mergă cu Turcii solie. Iar eu l-am ertat de cest[ă] cale ca să se duc[ă] să-și aduc[ă] jupăneasa-ș de la Logoj. Nime să nu-i bănulescă prăste carte mea. I naco da ne pomoa reč. Pis meseja Mai 1 dnă, Gioi.

Actul e dat la 1-iu Maiu, 1600, firește. Soli turci veniseră la Mihai. Ei trebuiau reconduși. Ioan Olasi, «Italianul», care-și avea nevasta la Lugoj, fusese ales pentru aceasta de Consiliul lui Mihai pe care Logofătul îi numește «nemeși». De această sarcină e scutit Olasi, care poate merge deci să-și caute soția.

Vlădica Ioan din Bălgrad, arhiepiscopul lui Mihai Viteazul, apare cu o scrisoare de o admirabilă caligrafie și de o perfectă redacție astfel :

† Mlstiuu bojitu Ioan Vldca ot Belgrad. Scriu închinăciune și multă sănătate la dumneata bulgăr Lucač și dau știre dumitale de rîindul unui mișel dein Rușinariu ce au venit de s'au jeluit de u fečur alū lui și au dzis că sâ leagă o fată de însul. Nu știm avutt-au vină au n'au avut. Că el să goră că n'au avut. Și după acia elū gice că-și sât șiânge (= sânge) amestecat și de altă parte ei sātu cumătri de nu li [să] cadī să lăcuiască. Deci să cauți dumneata, că, de-și vor fi săînge, eu nu-i voiu lasa împreună să fie. Iară, de ce au greșit, dumneata veri căuta leage cum va hi. Săau îngăduiaște dumneata că doară voiu veni și eu într'acolea : deci vom (*sic*) căuta leage cum va hi mai bine. Și să hii sănătos, dumneata de la Dumneghău, adevăr.

† Scriu până la dumneata Lucač Pulgărmeșter de Sibiu¹.

¹ Am putut urmări pe facsimilele anexat.

Pentru că Vlădica, așa de îngrijit în ce privește „sîngele amestecat“ și „cumetria“, celor cari, „greșind“, sînt supuși «legii» pedepsitoare și n'au voie să „lăcuiască“, pentru ca el să scrie așa de imperios „polgarmeșterului“ pe care pâr. Lupaș ni-l arată cîrnuind la Sibiu între 1594 și 1597 și apoi între 1600 și 1603, trebuia ca Ardealul să fie în mîni românești și anume de destulă vreme pentru ca situația lui Ioan să fie bine așezată. Cred deci și eu că scrisoarea poate fi datată 1600.

De mare interes e și titlul *unic*, pe care și-l iea acest șef al Bisericii românești din Ardeal: «Vlădica de Belgrad», episcopul de Alba Iulia. Oricît s'ar fi dovedit mai în urmă că și predecesori ai lui și-au avut casă în suburbiile orașului, trebuia biserica lui Mihai și sprijinirea pe umărul tare al biruitorului pentru a se lua acest titlu de siguranță și de mîndrie.

A treia scrisoare e aceasta, de la Postelnicul Preda :

† De la jupan Preda Postelnicul. Scris-am de la Dumnezeu bucurie la ai miei cinstiți și prea-iubiți și dulci și dragi parinți mai mari, jupănul Lucaci marele bulgăr și ca județul cel mare al cetăței Sibiului; multă vieață¹ și sănătate trimit domnieavoastră.

Dup'aceia, de veți întreba domnieavoastră de sănătatea Domnu nostru Nicolai-Vodă, cu mila lui Dumnezeu domnialui este sănătos și vesel, și noi încă sântăm sănătoși și veseli.

De alta, de veți întreba dumnievoastră și de vr'o veste den țara noastră, domnieavoastră să știți că de cătră Turci avem pace și dea tote părțile.

De alta, dau știre dumnievoastră pentru rîndul unui fecior al meu ce l-au ucis aicea în Tălnaci, mă rog dumnievoastră să căutați cum va fi cu dreptul: de va fi făcut vr'o răotote, încă să fie perit cu judecată, iar, de nu au avut nicio vină, iar mă rog dumnievoastră să căutați cum va fi cu dreptul. Că eu voiu să caut, nu voiu să las așa. Și iată acestu om al meu ce am trimis la dumnievoastră, el este frate celui fecior. Deci să căutați domniavoastră cum va fi cu dreptul.

De altă, mă rog dumnievoastră, pentru cele sabii, să căutați domniavoastră sau să-m dè sabiile, sau să(i) le ziceți domnieavoastră să-m plătească sabiile. Că eu nu pociu răbda făr sabii.

¹ Așa să fie în original?

Și așa fi venit și eu pi la dumniavostră, iar eu n'am putut, că Vodă forte m'au pripit tare, și încă mi-am lăsat sămăraș (sic) pre urmă și un povodnic. Ci mă rog domnieavostră să-m isprăviți de tot de ce vă rog.

Aceia dau știre domnievostră. Și Dumnezău să vă veselească, amin.

[Vo.:] L'ai miei cinstiți și prea-iubiți și dulci și mai mari părinți jupănul Lucaci mare bulgăr și la județul cel mare al cetății Siatibiului (sic).

Păr. Lupaș vede în acest Preda pe cel din Greci, soțul domniței Florica a lui Mihai. Ar putea fi și Preda Buzescul, prin care s'a adus la mănăstirea Dealu capul lui Mihai. Acesta trimesese în Țara-Românească pe fiul său Nicolae Pătrașcu — ca Domn Nicolae sau Necula-Vodă —, care trebuia, cum spune chiar scrisoarea, să-și caute pacea cu Turcii, tatăl păstrind însă titlul Țerii-Românești, amestec de idei semnificativ într'o vreme cind trăia puternic tradiția unui Domn pentru o țară, dar ceva mai mare intra în instinctul acestor contemporani ai unor hotărâtoare schimbări. Data de 1600, admisă de descoperitor, e sigură.

N. Iorga.

„Mănăstirea Pavliceni“ și altele¹

„Mănăstirea Pavliceni“, de care vorbește d. V. Grecu, după Marshall, în „Codrul Cosminului“ I (1924), p. 578, e, de fapt, — cum mi-am permis a-l face atent, pe cale particulară, — o transcriere greșită² a informației autorului engles, care vorbește

¹ V. n-l precedent al acestei reviste, p. 336.

² Ca atare trebuie socotit — indiferent cine poartă vina — și „Pigavor“ din notița mea Cherața (p. 21 a extrasului din „Anuarul Inst. de Istorie Națională“ din Cluj“, III [1925]): locul citat, din N. Iorga, are, corect: *Pivagor* = *Pifagor*, *Pifagor*, *Pitfagor*, *Pitvagor* (*Pythagoras*). — Profităm însă de ocazie pentru a adăoga că *Gollav*, forma geniină a lui *Gollav*, e, în realitate, atestată: *Goliäv* (Ave-dic Lukács, *Erzsébetváros Monográfiája*, p. 256); că *Cherața*, ca interpretare sau adaptare românească a numelui *Cherața* (s. *Chirața*), se datorește etimologiei populare, fiind atestată documentar (v. *Buletinul Comisiei istorice*, IV, p. 16), ca și reflexele intermediare care au pregătit-o: *Chieriața* (*ibid.*, p. 17), *Chereața* (soția unui „Coicea“, adică: *Cocca*, Cojocarul, în Ștefulescu, *Tirgul-Jiului*, p. 243); că o *Cherana* (i. e. *Cheranna* = *Κερὰ Ἀννα*; cf. însă și ngr. *κωπάνα*, „mère“, în Hcsseling-Pernot, *Chrestomathie néo-hellénique*, p. 209) se găsește, împreună cu *Chera*, și în *Istoriile Domniilor Țerii-Românești*,

de „the monastery of *Plaviceni*“, adică de fostul schit *Plăviceni*, întemeiat supt domnia lui Mateiu Basarab în cătunul, cu același nume, al comunei Dudul din județul Olt (v. *Marele Dicționar Geografic*, ad locum).

În ce privește interpretarea lingvistică a toponimicului 'Οζολίμνη ca «Iezerele Ialomiței», propusă de N. Grămadă în vol. II al aceleiași publicații cernăuțene (care nu mi-a ajuns încă), ea ni se pare imposibilă, ca și d-lui N. Iorga (v. această Revistă, XI, p. 364)¹, în ce privește *Ialomița*: gr. λίμνη intră, evident, în compoziția numelui, a cărui primă parte poate fi însă, foarte bine, echivalentul slav „iezer“ (cf. *Ozero*, „ochiu de Mare“, în Bucovina, și *Triozorul*, n. de lac în Tulcea).

Cît pentru chestiunea identității lui Ταρός cu rom. *tată*, ținem să adăugim, — ca o complectare la cele arătate în «Anuarul Inst. de Istorie Națională» din Cluj, II și III, — că, dacă, din punct de vedere formal, un patronimic românesc *Tatul*² din

ed. N. Iorga, p. 45, n. 1, cum și în *Archiva Ist.*, I¹, 89 (unde, și: *Chiriana*, pe lângă *Calca*, *Chirana*, *Cheran*, ca nume de bărbați); că, la sinonimele enumerate de noi (*l. c.*) se alătură: *Cocona* (*Arch. Ist.*, *l. c.*), *Coana* (Ios. Popovici, *Rum. Dial.*, I, 32), *Duduca*, *Grajdana*, *Grejdana* (*Arch. Ist.*, *l. c.*; Bulat, *Contrib. doc. la ist. Olteniei*, p. 131), *Sultana*, (*Soltana*). — *Vasilisa* e și numele unei sfinte, iar *Regina* (*Reghina*) poate fi și o prescurtare ipocoristică din *Reginalda*. — *Melcatun*, și 'n „Scrisoarea a III-a“ a lui Eminescu. — Relativ la *Miliort*, observăm, în sfîrșit, că prototipul său engles, *mylord*, a fost explicat (Weekley, *Surnames*, Londra 1917, p. 215), ca *may-lord*, „a young man chosen to preside over the festivities of May-Day“.

¹ Pentru locurile corespunzătoare din scriitorii bizantini, cf. și *Anuarul* citat, II, (1921-2), p. 380 și urm. — Dar, dacă e vorba de interpretări lingvistice, oare *Vicina*, de care se ocupă d. Grămadă în vol. I-ii al aceleiași publicațiuni, arătînd-o ca situată pe locul vechiului *Noviodunum*, actualei *Isaccea*, lângă brațele Dunării, numite „flumen de Vicina vel Danubius [nu um!] vel Danoia“ (p. 441), n'ar putea reprezenta un *Dunavăț* (*Dunavici*), ca acel „*le donavici*“ din nauticele citate de autor (p. 440)? (*Dunavăț* se chiamă, de fapt, și azi, un braț al Dunării, și se știe că, adesea, vechi toponimice trăiesc retrase într'un modest colț discret: „brațul *Vilciu*“, de care pomenește marele Dicț. Geogr., 279, nu amintește pe *Lykostomon*, ca și *Vilcovul* basarabean?). — Pentru originea topon. *Ilfov*, cf. și *Ilcovăț* (= **Ilhovăț*?), diferit, geografic, de *Ilfovăț*, cum și rut. *vilshovii*, „de arin-negru“ (Zelechowski, I, 106).

² Sau *Tat*, fiindcă, în definitiv, absența finalului *-ul* nu constituie un criteriu infailibil pentru ne-romînitatea numelui, odată ce avem dublete ca *Bădulescu-Bădescu*, *Titulescu-Titești*, *Rădulescu, Rădescu* (cf. însă: *Radovici, Radomir, Radoslav*), etc. fără a se putea hotări, neapărat, anterioritatea formei în

basa *tată* e tot atât de firesc să existe ca și un *Moșu* (cf. *Moșoiu*) sau *Bunul* (acesta putînd fi însă și adiectivul cores-punzător), apoi cea ce îngreiază și face nesigură identificarea, sînt numeroasele formațiuni onomastice, oferind baze de o potrivă de admisibile pentru explicarea numelui *Τατός* și neputînd fi reduse la apelativul românesc¹. Astfel, — pentru a nu mai po-meni de *Τατός* (la noi, nume armenesc), și în deosebi, de *Tat* oriental, despre care am vorbit pe larg aiurea, — o basă ono-mastică de acest soi u poate oferi și sl. *Tatomir* (din care: *Tat*, ca *Drag* din *Dragomir* ori *Dragoslav* sau *Bole* din *Boleslav*, „*maioris gloriae*“). Și adăugim că *Τατοδλοζ* se chema și tatăl lui Orestes, trimisul la Attila (v. Priscus, *Hist. Byz.*, fr. 8 = Din-dorf, *Hist. gr. minores*, Leipzig, 1920, p. 301, 30; cf. și Pape-Benseler, *Wörterb. d. gr. Eigenn.*, unde se înregistrează și n. bărb. *Tatác* și fem. *Táta*, din inscripții).

V. Bogrea.

Cu privire la data scrierii „Chronika ziem molda-wskich y multanskich“ de Miron Costin.

În lucrarea mea „Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin” (pp. 98 și urm.) am ajuns la conclusia că această operă a lui Miron Costin a fost scrisă între 1676 și 1683, probabil la 1677.

D. I. Minea a publicat de curînd în buletinul „Cercetări Istorice” un articol intitulat „Cînd a scris Miron Costin Chronika ziem moldawskich y multanskich?”², în care caută să infirme acest rezultat, întemeindu-se pe un document inedit, despre care crede că poate arunca o lumină nouă asupra chestiunii.

—ul sau proveniența străină a formelor fără articol: un *Crez* (*Cref*), un *Bunu*, etc., apar în cele mai vechi documente (v. Ov. Densușianu, *Hist. de la l. roum.*, I, 393).

¹ Cum e, fără îndoială, cazul apelativului rut. *tatúlzo*, diminutiv de la *tato*, „tată”, ca și *tatum*, „tătin-“ (Zelechowski, II, 951), și cum ar putea fi, la ri-goare, cazul unui *Tatu-Cimpoiașul*, n. de păru din Rîmnicu-Sărat (evident, după un n. de persoană), sau unui *Tătulești*, n. de sat din Olt. — Un *Tatu*, și'n lista de nume, citată mai sus, din „Archiva Istorică” (I¹, 90); un *Tatu Sîrbul*, boier din secolul al XV-lea, în Const. C. Giurescu, *Noi contribuții la studiul marilor dregători din secolele XIV și XV*, p. 62 (pentru *Mili-și Iarciul*, *ibid.*, cf. *Mihuleț*, *Miuleț* și *Iarca*).

² *Cercetări istorice*, Iași, I, 1925. pp. 414-416.

Se știe că, în scrișerea amintită, Miron Costin spune că fostul Domn al Țerii-Românești și apoi al Moldovei, Constantin Șerban, se află încă în viață în Polonia¹. Documentul pomenit de d. Minea este o scrisoare a lui Constantin Șerban din 11 April 1674, pe care este scris de altă mină: „1674, 24 Maji, Albae, Néhai vajda Constantin levele...”, cuvinte pe care d-sa le traduce astfel: „1674, 24 Maiu, Scrișoarea răposatului Voevod Constantin...”. Așa dar la 24 Maiu 1674, spune d. Minea, Constantin Șerban era răposat, deci scrișerea lui Miron Costin este anterioară acestei date.

Discutind data acestei opere a lui Miron Costin, semnalasem o scrisoare a aceluiași Constantin Șerban către regele Sobieski din 24 Novembre 1679, publicată în Hurmuzaki, **Documente**, Supliment I³, p. 126.

D. Minea spune despre aceasta din urmă: „Dacă documentul este al lui Constantin Șerban, data e de sigur cetită greșit” (de editor).

Nu se poate contesta serios— și cred că nici d. Minea n’o face—că scrisoarea e a lui Constantin Șerban, de oare ce autorul scrisorii, care semnează „Constantin, Domn al Moldovei”, exilat în Polonia, menționează pe „nepotul său de soră (sестreniec), Domnul Țerii-Românești”. Se știe că Șerban-Vodă Cantacuzino era nepot de soră al lui Constantin Șerban prin mama lui, Domnița Elena, soția lui Constantin Postelnicul Cantacuzino.

Dar acest amănunt fixează și data scrisorii, care nu poate fi greșită, căci Șerban Cantacuzino se urcă în Scaun abia în Novembre 1678, ceia ce dovedește că moartea lui Constantin Șerban n’a avut loc la 1674, cum crede d. Minea.

De altfel scrisoarea lui Constantin Șerban din 1679 nu este singura știre despre dînsul posteroară datei de 24 Maiu 1674. În adevăr, după ce fu silit de Turci să părăsească Moldova împreună cu Ștefan Petriceicu, el se refugiase în Polonia, urmînd oștile lui Sobieski. **La 10 Ianuarie 1675**, Dumitrașcu Cantacuzino, nou! Domn al Moldovei, dădea de știre Turcilor că cei doi Domni fugari, Petriceicu și Constantin Șerban, se așezaseră la Rașcov pe Nistru, oraș de curînd cucerit de Poloni de la Cazaci².

¹ Miron Costin, *Chronika*, în I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 165.

² Hurmuzaki, *Documente*, V¹, p. 93.: „... Raskoviac etiam captae, autem profugi Moldavia et Valachiae principes, Constantinus et Petrus consistunt”. Pentru aceste evenimente, cf. Iorga, *Studii și Documente*, IX, p. 168.

Cit. privește însemnarea ungurească citată mai sus, probabil trebuie înțeleasă în sensul că „Néhai” („fost” și „răposat”) se raportează la „Vayda”, sensul ar fi deci: „scrisoarea fostului Voevod Constantin” (adecă a Voevodului scos din funcțiune), dacă nu e vorba de un simplu zvon neintemeiat despre moartea lui.

De și cred că argumentația prin care am stabilit data cronicii polone este destul de convingătoare¹, totuși poate nu e nefolositor un nou argument, care-mi scăpase din vedere până acum.

Miron Costin în cronică ce discutăm pomenește de supunerea Bisericii moldovene către Patriarhia din Constantinopol supt Radu-Vodă (1623-1626), „po Chocinskiew pierwszey” (după prima expediție de la Hotin)². Se știe că în cursul veacului al XVII-lea soarta a două mari expediții războinice ale Polonilor contra Turcilor se hotărî sub zidurile Hotinului, la 1621 și la 1673, ambele rămase celebre în istoria polonă, cîntate de poeții și cro-

¹ Semnalînd scrisoarea pomenită a lui Constantin Șerban, d. Minea încearcă să puie la îndoială și temeinicia demonstrației ce făcusem pentru a dovedi data scrierii lui Miron Costin. Arătăm anume că în fruntea ei se află o scrisoare a autorului adresată Marelui Comis al Coroanei polone (Miron Costin, *o. c.*, pp. 153-154). — Știindu-se de alurea că Miron Costin a fost prieten cu Marele Comis Matczynski, se ajunsese de mai de mult la concluzia că scrisoarea era adresată acestuia. Matczynski funcționează ca Mare Comis între 1676 și 1683; aceasta fixează data. Cunoscînd legăturile de prietenie dintre Miron și Matczynski, n'aveam niciun motiv să ne gîndim la „Comisul dinainte de Matczynski” și cu atît mai puțin la episcopul Zaluski, pe care d. Minea îi introduce în discuție fără niciun argument.

Spuneam de asemenea că persoana pomenită în scrisoarea dedicatorie a lui Miron, ca „tantus vir”, trebuie să fie regele Sobieski, ceia ce d. Minea contestă, spunînd că ar fi vorba de însuși Marele Comis. Pe acesta „bunul prieten”, socotit ca un egal, nu l-ar fi făcut „tantus vir”, de altfel se opune și sensul scrisorii, iar expresia amintește în mod firesc speranța de la urmă că „soarta aceluia care domnește asupra domniei tale... ne va apăra de peire”.

Că scrierea a fost adusă în Polonia de solul Gninski, care trecu în Moldova a 1677 cu o scrisoare de recomandatie a lui Matczynski către Miron, este o simplă ipotesă, pe care însă o cred probabilă din motive ce am dezvoltat pe jarg. D. Minea găsește o nepotrivire între cuvintele din scrisoarea dedicatorie, în care cred că e vorba de Gninski, „o persoană cu care Domnia Ta știi foarte bine în ce strînse legături am fost totdeauna” (textul exact: „cu care... știi... în ce *confidentia* sînt mereu”) și faptul că Gninski avusese nevoie de o recomandatie, îi amintește lui Miron că se cunoscuseră cu trei ani înainte, cu ocazia soliei acestuia în Polonia (v. P. P. Panaitescu, *o. c.*, pp. 113-114).

² Miron Costin, *o. c.*, p. 172.

nicarii contemporani. Miron Costin, numind expediția din 1621 „prima”, rezultă evident că scria după a doua din 1673. Dar în momentul când se dădu a doua luptă de la Hotin, regele Poloniei, Mihai, murise, așa că „Măria sa Regele”, pomenit de mai multe ori în cronică¹, nu poate fi decît urmașul său, Sobieski, ales la 19 Maiu 1674.

Așa dar lucrarea lui Miron e scrisă în vremea lui Sobieski, și nu înaintea lui, cum crede d. Minea². Mai mult: demnitatea de Mare Comis al Coroanei a fost vacantă de la 1674 la 1676, cînd a fost numit Mare Comis Matczynski³. Chiar dacă n'am fi știut că acesta era prietenul lui Miron Costin, am fi fost nevoiți a-l identifica pe el cu Comisul căruia-i dedică istoricul moldovean opera sa.

Toate concordă deci spre a stabili că data operei în chestiune trebuie căutată între 1676 și 1683 (când Matczynski funcționează ca Mare Comis), precum arătasem dela început.

P. P. Panaitescu.

CĂRȚI VECHE⁴

1. — **Lo stato presente di tutti i paesi e popoli del mondo** este titlul unei voluminoase compilații apărute mai întăiu în Anglia, la 1724.

Autorul, Thomas Salmon, medic, fost negustor în Indii, a mai scris în englezește această „Modern history or present state of all nations”. El a murit la Londra în anul 1743.

Utilisase, se spune în prefața ediției italienești, **Atlante geografico**, pe Molls, și călătoriile lui Churchill și Harris⁵. Privitor la Imperiul otoman, se vede din cuprinsul cărții⁶ că autorul a consultat relațiile călătorilor: Iacob Spon și Georges Wheler⁷,

¹ *Idem.*, pp. 172, 173. Cf. și 154.

² I. Minea, *o. c.*, p. 416.

³ Cf. lucrarea mea citată, p. 99, nota 4.

⁴ Din colecția mea. — Cf. *Revista Spicuitor în ogor vecin*, I (1920) pp. 129, 135, 138. — *Revista istorică*, X (1924), p. 110.

⁵ Churchill, *Collection of voyages and travels*, Londra 1732, opt vol. — John Harris, *Colecție de călătorii*, 1705. Vezi I. Botez, *Scrittori englesi despre Români*.

⁶ Vol. VI, pp. 11, 37, 100, 137, 254, 257-8; VII, pp. 34, 44, 49, 76-7, 254.

⁷ *Yoyage d'Italie, de Dalmatie, de Grèce et du Levant, fait aux années 1675-6*. Lyon, 1678, trei vol.

Joseph Pitton de Tournefort¹, Aubry de La Mottraye², sir Paul Rycout³, Jean de Thévenot⁴, Jean-Baptiste Tavernier⁵, Jean Chardin⁶, Engelbert Kaempfer⁷, Leonard Rauwolf⁸, Thomas Smith⁹, John Smith¹⁰, Nointel¹¹, De l'Isle¹².

Lucrarea a fost tradusă în olandesă, francesă și în fine în italianește. În această limbă a apărut la Giovambatista Albrizzi în Veneția, între anii 1731-1766, și are 26 de volume, din cari unul (vol. 21) este dublu.

Opera prezintă un caracter de curiozitate prin varietatea informațiilor ce cuprinde asupra țărilor și popoarelor celor mai depărtate și prin bogăția gravurilor: hărți, portrete, planuri și vederi de cetăți, costume, monumente, faună și floră, scene din viața diferitelor popoare, precum vinători, pescuitul perlelor, riturile fahirilor, audiențe la micii despoți din Africa, reproduceri de rămășițe vechi găsite la Herculaneum, etc. Printre aceste gravuri, sînt unele, mai ales cele ce reproduc monumentele romane răspîndite prin Italia, care sînt mult prețuite de amatori. Ele ni-au păstrat imaginea unor rămășițe arheologice azi dispărute sau ascunse prin clădirile moderne ce le înconjoară.

Dar, dacă în această colecție se pot găsi amănuntele cele mai ciudate istorico-geografice despre țările și popoarele cele mai exotice, Romîni sînt aproape necunoscuți autorului. Dacă harta

¹ *Relation d'un voyage au Levant fait par ordre du Roi*, Paris 1717, două vol.

² *Voyages en diverses provinces . . . de la Russie et de la Pologne*, La Haye, 1732. — *Voyages en Europe, Asie et Afrique*. La Haye, 1727.

³ *The present state of, the ottoman empire*, Londra 1669. — *History of the Turks 1623-1677* (apărută la 1680) și 1679-1699 (apărută la 1700). Trad. francesă, în 6 vol., 1709.

⁴ *Relation d'un voyage fait au Levant . . .*, Paris, 1664.

⁵ *Voyages en Turquie, en Perse et aux Indes*, 1679.

⁶ *Journal d'un voyage en Perse et aux Indes orientales par la Mer Noire*. Amsterdam, 1711.

⁷ *Sammlung seiner sämtlichen Reisen*. Londra, 1736, două vol.

⁸ *Cătătorile lui* († 1596) s'au publicat la Lauingen, 1582, în dialect suab, și s'au tradus în engleză și olandesă.

⁹ *Remark upon the manners, religion and government of the Turks* London, 1678.—*An account of the greek church*, London, 1680.

¹⁰ *The true travels*, 1630.

¹¹ Ambasador frances la Constantinopol. † 1685. Vezi A. Vandal, *Les voyages du marquis du Nointel*.

¹² Poate Claude Delisle, istoric și geograf frances, † 1720.

numiți de Poartă dintre naționali. Se aleg și oameni cari nu sînt de viță domnească și nici măcar nobili. Devotați Sultanului, ei store poporul mai rău decît în orice altă provincie a imperiului. Tributul anual al Moldovei este de 120 pungi sau 60.000 taleri, 10.000 oacă ceară, tot atîta miere, 600 livre de său, 600 piei de bou, 600 bucăți „kanifas”, 1000 oacă ceară pentru arsenal. Pe lingă tribut, se face Marelui Vizir un dar anual de zece pungi și piei de samur pentru o blană. Lăcomia turcească mai stoarce și alte sume „per fas et nefas”. La fiecare trei ani, principele, pentru a fi confirmat, trebuie să plătească Porții 150 pungi pentru Sultan, 50 pentru Sultana Validă și cîte 5.000 taleri pentru favoritul Sultanului și pentru Cizlar-Aga. Toți acești bani se iau cu camătă de 50% și chiar 100%.

Mai rea este starea locuitorilor din Valahia, căci tributul datorit este aici de 230.000 taleri (vol. VI, pp. 73-6).

Principii Valahiei și Moldovei trebuie să dea asistență militară personal și cu cîte 6-7.000 ostași.

În vol. VII, p. 121 și urm., se vorbește de războaiele lui Petru-cel-Mare cu Carol al XII-lea și cu Turcii. Se spune că Țarul a fost ajutat de Domnul Moldovei, care crezuse că supușii lui vor favorisa acțiunea rusească; dar atît Moldovenii cit și Muntenii au rămas credincioși Turcilor.

2.— G. B. Margaroli. *La Turchia ovvero l'impero ottomano*. Milano 1829. Două volume.

Provinciile Moldova și Valahia făceau parte din vechea Dacie. Capitala Valahiei se arată a fi tot la Tîrgoviște (I, p. 10). Principatele au fost supuse Porții de Mohamed al II-lea și încercările lor de a se libera li-au îngreuiat situația. Numai de la intervențiile Rusiei în Orient, s'au putut dobîndi oarecare privilegii (p. 102). Într'un scurt istoric, se amintește de Ștefan-cel-Mare (pp. 139 și 144) și de concursul pe care Domnii romîni l-au dat lui Sobieski (p. 186). Înfrîngerea lui Petru-cel-Mare la Prut este atribuită atitudinii Moldovenilor în cari se increzuse (p. 203). Se vorbește de bătălia de la Rimnic la 1789 (p. 218) și de zavera de la 1821 (p. 240). Autorul nu știe însă nimic de Mihai Viteazul.

În vol. II, intitulat „Dizionario geografico-storico dell'impero ottomano”, se menționează județele cu capitalele lor. În Tracia și Albania locuiesc și Valahi, „cari sînt foarte muncitori” (pp. 10 și 264). Supt vorba „Valahia” se vorbește de bogăția acestei țeri.

numiți de Poartă dintre naționali. Se aleg și oameni cari nu sînt de viță domnească și nici măcar nobili. Devotați Sultanului, ei store poporul mai rău decît în orice altă provincie a imperiului. Tributul anual al Moldovei este de 120 pungi sau 60.000 taleri, 10.000 oacă ceară, tot atîta miere, 600 livre de său, 600 piei de bou, 600 bucăți „kanifas”, 1000 oacă ceară pentru arsenal. Pe lîngă tribut, se face Marelui Vizir un dar anual de zece pungi și piei de samur pentru o blană. Lăcomia turcească mai stoarce și alte sume „per fas et nefas”. La fiecare trei ani, principele, pentru a fi confirmat, trebuie să plătească Porții 150 pungi pentru Sultan, 50 pentru Sultana Validă și cite 5.000 taleri pentru favoritul Sultanului și pentru Cizlar-Aga. Toți acești bani se iau cu camăță de 50% și chiar 100%.

Mai rea este starea locuitorilor din Valahia, căci tributul datorit este aici de 230.000 taleri (vol. VI, pp. 73-6).

Principii Valahiei și Moldovei trebuie să dea asistență militară personal și cu cite 6-7.000 ostași.

În vol. VII, p. 121 și urm., se vorbește de războaiele lui Petru-cel-Mare cu Carol al XII-lea și cu Turcii. Se spune că Țarul a fost ajutat de Domnul Moldovei, care crezuse că supușii lui vor favoriza acțiunea rusească; dar atît Moldovenii cit și Muntenii au rămas credincioși Turcilor.

2.— G. B. Margaroli. *La Turchia ovvero l'impero ottomano*. Milano 1829. Două volume.

Provinciile Moldova și Valahia făceau parte din vechea Dacie. Capitala Valahiei se arată a fi tot la Tîrgoviște (I, p. 10). Principatele au fost supuse Porții de Mohamed al II-lea și încercările lor de a se libera li-au îngreuiat situația. Numai de la intervențiile Rusiei în Orient, s'au putut dobîndi oarecare privilegii (p. 102). Într'un scurt istoric, se amintește de Ștefan-cel-Mare (pp. 139 și 144) și de concursul pe care Domnii romîni l-au dat lui Sobieski (p. 186). Înfrîngerea lui Petru-cel-Mare la Prut este atribuită atitudinii Moldovenilor în cari se încrezuse (p. 203). Se vorbește de bătălia de la Rimnic la 1789 (p. 218) și de zavera de la 1821 (p. 240). Autorul nu știe însă nimic de Mihai Viteazul.

În vol. II, intitulat „Dizionario geografico-storico dell'impero ottomano”, se menționează județele cu capitalele lor. În Tracia și Albania locuiesc și Valahi, „cari sînt foarte muncitori” (pp. 10 și 264). Supt vorba „Valahia” se vorbește de bogăția acestei țeri.

Locuitorii au încă portul vechilor Daci. Constantin Mavrocordat a desființat robia la 1735. Limba are de basă pe cea latină (p. 287). Populația Moldovei este evaluată la 500.000 de suflete (p. 173). Bucureștii au 60.000 locuitori (p. 34), Iași 40.000 (p. 122).

3.— „*Abrégé chronologique de l'histoire du Nord, ou des états de Danemarck, de Russie, de Suède, de Pologne, de Prusse, de Courlande, etc... par Lacombe, avocat. Paris, 1762.*”—Două volume.

În vol. I se povestește bătălia de la Prut (1711) și atitudinea Domnilor romini (pp. 258-9) și se menționează în treacăt intrarea lui Mûnich în Moldova la 1739 (p. 566).

În vol. II se amintește de relațiile Moldovei cu Polonia, începînd cu anul 1359 pînă la 1686 (p. 501 și urm.) Ștefan-cel-Mare este arătat ca trădător față de Poloni, dar infringerea acestora e mărturisită (p. 538). Autorul știe de colaborarea Domnilor romini cu Sobieski la 1673 supt zidurile Hotinului (p. 618). Amintește că printre trupele lui Carol al XII-lea erau și Romîni¹ (p. 290).

Ioan C. Filitti.

Un manuscris al lui Ieremia Cacavela din biblioteca lui Constantin Brîncoveanu

La p. XII din introducerea sa la volumul XIII din colecțiunea Hurmuzaki, A. Papadopulos-Kerameus ni dă, între altele, citeva știri despre învățatul călugăr grec Ieremia Cacavela, cunoscut ca fiind unul din dascălii la Academia Domnească din Iași spre sfîrșitul veacului al XVIII-lea¹.

Aflăm într'această prefață că Ieremia a scris, între altele, o traducere din limba italiană a unei descrieri despre asedierea Vienei de la 1683, traducere rămasă inedită pînă acum. Această lucrare există, după cum se pare, în două copii. Legrand menționează una ca figurînd printre manuscriptele bibliotecii mitocului Sfîntului Mormînt de la Constantinopole, iar cealaltă co-

¹ Cf. Iorga, *Studii și doc.*, IX, 118.

² Răp. N. G. Dossios credea că acest Cacavela era la Iași pe la 1670-1698 (v. *Studii Greco-Romîne*, I, p. 35). Avem acum dovada că el n'a putut pleca la Iași decît după anul 1686.

pie se află de mai bine de un veac în Anglia, unde fusese adusă de on. Frederic North, mai târziu al cincilea Conte de Guilford (mort în 1827), un bun cunoscător al Orientului, de oare ce fusese cancelar al Universității înființate de Englesi la Corfû în timpul cînd Insulele Ioniene erau supt stăpînirea britanică².

După ce a trecut prin diferite mini, acest manuscris fu cumpărat la o licitație în anul 1914 de British Museum, unde se află azi sub No. Add. Ms. 38890.

Conferențiarul pe lingă Universitatea de la Londra F. H. Marshall ni dă azi o ediție bine îngrijită a acestui manuscris (Cambridge University Press, 1925), textul grec, traducerea englesă și introducere.

Această lucrare va fi, fără îndoială, întrebuințată de cei cari se vor ocupa de cultura elină în țara noastră, țin însă să amintesc citeva informații date de d. Marshall despre Ieremia Căcavela.

Aflăm că acesta se născuse în insula Creta, că el călătorise mult, în Asia Mică, la Lipsca și la Viena. În timpul lui Șerban Cantacuzino, îl găsim în Muntenia, unde activitatea lui literară a fost relevată între altele de d. N. Iorga, în „Manuscripte din Bibl. Străine”, Anal. Acad., secț. ist., ser. II, XX, p. 213, și „Ist. Lit. Rel.”, p. 209.

Manuscrisul publicat acum de d. Marshall este datat din București în Decembre 1686. La începutul volumului se află următoarea adnotație, dată în facsimile de editor:

„A lui Constantin Brîncoveanu Vel Spăt. Scoasă de Ieremia Căcavela dascalul și egumen Plăviceanilor, după limba frincească (sic) pe limba grecească, și scrisă de popa Necula: I[un]a Noem. d. 1., I[ea]t] 1687”¹.

Reiese deci că Ieremia Căcavela fu egumen al schitului Plăviceni (jud. Olt, com. Dudul, pe malul sting al Oltului) și că această

¹ Cf. *Burke's Peerage*, la fam. Guilford.

² Această însemnare ar dovedi că trecerea lui Constantin Brîncoveanu de la Spătărie la Logofeție ar fi avut loc după „1 Novembre 1687”. Răposatul Ștefan D. Grecianu citează însă un act unde viitorul Domn este iscălit ca Mare Logofăt în ziua de 15 Martie 1687 (cf. *Viața lui Constantin-Vodă Brîncoveanu de Radu Vel Logofăt Grecianu*, p. 265). Dacă socotim anul începînd de la luna Septembrie, reiese că Brîncoveanu ar fi fost numit Mare Logofăt între 1686 și 1687, calculînd după calendarul nostru. Istoricii noștri ni vor fixa poate această dată cu mai mare precizie.

copie a manuscrisului a făcut parte din cărțile vestitei biblioteci brîncovenești, de unde se va fi rățăcit poate mai târziu la Corfù, înainte de a fi transportat în Anglia. Din prefața manuscrisului vedem că traducerea fu dedicată lui Șerban Cantacuzino, fiind executată însă din limba italiană, după porunca Spătarului Constantin Brîncoveanu. Știri istorice inedite nu găsim în ea, originalul fiind tipărit fără nume de autor de Gio. Giac. Hertz, în Veneția, în anul 1683, ediție foarte rară¹.

După moartea protectorului său, Șerban Cantacuzino, știm că Ieremia Cacavela se mută la Iași, unde deveni dascălul beizadelei Dimitrie Cantemir.

Constantin I. Karadja.

O mărturie a Doamnei Elina despre bătălia de la Finta.

Supt no. 773, anul 1653 al Arhivei Naționale Săsești din Sibiu, se află o scrisoare, socotesc a fi a treia, după aceea îndreptată către Gheorghe Rakoczy I și cealaltă trimisă „Catrinei judeceasa”, din cîte avem de la înțeleapta Doamnă a lui Matei Basarab. Este trimisă din Rucăr, unde se retrăsese dinaintea lui Vasile Lupu năvălitorul și este trimisă imediat după bătălie, a doua zi chiar, Miercuri, 18 Maiu. Războiul fusese foarte greu, călărimea Moldoveanului căzuse, iar pedestrima fusese încunjurată de oastea lui Matei. Se întimplase ceva rău, „pentru că întru iuțimea războiului cîțiva și dein boiarii noștri cei de frunte s'au rănit”. Nu spunea bătrîna Doamnă că însuși „prealuminatul său Domn” fusese rănit. De sigur știrea ar fi făcut impresie rea asupra conducătorilor Sașilor. De aceea ea tăcea, dar cerea să vie fără zăbavă un „hirurgus bun, căci aici la noi sînt oameni proști, nu sînt meșteri cum ar trebui”.

Scrisoarea, în românește, este bine conservată, ca și pecetea mică pe ceară roșie.

Helena, Dei gratia Principisa Valachiae Transalpinæ, prudentibus ac amplissimis dominis nobis optimis vicinis sincerisque

¹ Kabdebo (*Bibliographie der Türkenbelagerungen Wien's*) nu cunoaște edițiunea din 1683; sub numărul 339 găsim însă o ediție din anul 1684 în 4°.

amicis consuli ac iudici regio amplissimae civitatis cibiniensis, salutem ac benevolentiam nostram.

Dentru prietnicia și voia cea bună carea în toată vremea avem cătră dumneavoastră vecinii noștri cei buni și credincioși n'am putut zăbovi a nu face și pre dumneavoastră părtași acestii vești bune și veasele, care ne se aduse astăz Miercuri după amiazăzi, în 18 zile de Mai, aici în satul nostru în Rucăr, de la Măria lui prealuminatei Domnu meu, cum eri Marțea să fie avut războiu foarte greu cu pizmașul nostru Vasilie-Vodă tocma până în seară și mila lui Dumnezeu cea mare adus-au biruința în partea noastră, atita cit toată călărimea lui au căzut. Și, rămîind pedestrimea, s'au închis în carăle taberii lor, inpreună cu Vasilie-Vodă și cu ginere-său Cazacul, și oștile Domnu-mieu i-au incunjurat de toate părțile, și așa avem nădejde în mila lui Dumnezeu să se surpă semeția vrăjmașilor noștri și ai Domniilor Voastre, până în sfirșit. Păntu care și drept care lucru fie har, laudă și mulțemire, Deo Peroptimo Maximo, qui superbis adversatur, humilis (sic) autem dat gratiam. Lîngă aceasta, pohtim de la Dumniile Voastre, hoc etiam beneficium. Pentru că întru iușimea războiului cițiva și de în boiarii noștri cei de frunte s'au rănit, de va fi în cetatea Dumnilor Voastre vre un hirurgus bun ca acela care să poată fi de folos, dumneavoastră să nu-l apărați a-l slobozi să vie fără zăbavă, cu această slugă a noastră, că aici la noi sînt oameni proști, nu sînt meșteri cum ar trebui. Noi drept aceia foarte vom ști har dumilorvoastre; interim, divina tutela, Vestras Amplitudines vehementer commendamus. Datum Rucarum, die 18 mensis mai, anno Mundi Creationis 7161.

Vestrarum Amplissimarum Dominationum vicina benevola.

Helena.

T. G. Bulat.

DOCUMENTE

Acte domnești și vlădicești privitoare la Vlădești-Vilcea (1614-1746) Comunicate de T. G. Bulat.

Cu mila lui Dumnezău Io Radu Voevod și Domn a toată Țara Rumânească, fecior bunului răposatului Mihnei-Vodă, nepot bătrînului și răposatului Io Alexandru-Vodă, dat-am Domnia Mea această poruncă a Domnii Meale Lucăi și frățâni-său lui Iovan

i Oprea, neguțători ot Vel Ocna, cu feciorii lor ce le va lăsa Dumnezeu, ca să le fie lor un loc de vie în coasta Turburei, pentru că au fost cumpărat-o Luca, Iovan i Oprea de la Stanislav și de la frate-său Berivoie drept aspri 1350 gata. Și au fost făcut Luca i Iovan i Oprea vie pă acel loc. Și iar au cumpărat o livade cu pommet în pole'e vii de la Stanislav și de la Nistor i de la Mihail de la toți, rudeniile lor, drept 300 aspri gata. Și iar au cumpărat Luca i Ivan i Oprea un loc desupra vii lor de la Oprea i de la Stanislav i de la Nistor i de la Stan Bobocel și de la Ion Catana și de la toți frații lor drept 440 aspri gata. Și iar au cumpărat Luca și Ivan un loc [de la] feciori Savii Neculea i de la Stan i de la Stoica și au făcut ei vie pe acela loc drept 430 aspri gata. Și iar au cumpărat Luca i Ivan i Oprea de la Radul Grecul 2 fălci de loc de pădure drept t. 1 gata. Apoi Luca și Ivan ei au dat aspri 200, iar Oprea el au dat aspri 100. Și iar au cumpărat Oprea o vie de la Nistor ce au fost de spre Luca și de spre Iovan, drept aspri 1400 gata. Și iar au cumpărat Luca cu frații lui Oprea i Ivan o săliște de casă în Vlădești de la Nistor drept 200 aspri gata. Și au vindut acești oameni aceastea ale lor moșii de a lor bună voe și cu știrea tuturor megiașilor dinprejurul și din partea Domnii Meale. Și au fost atunci mărturii, anume popa Oprea, i Dumitru i Matei i Stoica Petriman i Nistor i Stanislav i Voico bărbiarul i Pătru diacon. Drept aceia i-am dat și Domnia Mea Lucăi cu frață, lui Ivan i Oprea ca să fie viile și aceste moșii ce-s zise mai sus ocine lor și feciorilor lor i nepoților și strănepoților lor și de niminea nemișcat peste zisa Domnii Meale. Iată adecă și mărturii am pus Domnie Mea pan Iane Vel Ban al Craiovei, pan Costea Vel Vor., pan Vintilă Vel Log. i Deadul Vel Vist. i Luca Vel Spat. i Mihalachie Vel Stol. i Brațul Vel Com. i Lupul Vel Pah. i pan Bărcan Vel Pos. Și am scris eu Stancul Vel Ocnă, luna Avgust 4 dni de la cursul anilor de la Adam ani 7122.

II.

Milstiui bjiu Io Matei Basarab Vvd. gspd. davat gsdvami siu poveleanie gsdvami acestui om anume Ivan i Oprea ot Vlădești ot sud Vilcea ca să fie volnici cu aceasta carte a Domnii Meale de a pune pre Duvațmu staroste (?) mănăstirii Cozii să-și

¹ Original.

întoarce de la el 1 iapă cu doi cărlani (sic ?), pentru că au venit acești oameni ce scrie mai sus de s'au jăluit cum au mersu Sima Logofătul de le-au luat aceste capete de cai den stava mănăstirii. Deci Domnia Mea dau acestor omeni ce scrie mai sus să-și întoarce caii de la tine Duvalmu carele ești al mănăstirii. Și de neminea opreală să n'aibă naintea cărții Domnii Meale, pentru că așa e învățătura Domnii Meale. Că și Sima Logofăt încă au mărturisit în Divan înaintea Domnii Meale cum au dat Duvalmu acești cai prin mâna lui. Deci să fie volnic să-și întoarce caii de la tine. De-ți va părea strămbu, să vii de față.

Mai 1, vl. 7141.

Pecete mică neagră.

Monogramă.

III.

† Cu mila lui Dumnezeu Io Matei Vvd. și Domn a toată Țara Rumânească, nepot bunului și marelui bătrînului răposatului Io Basarab-Vodă, dat-am Domnia Mea porunca Domnii Meale Oprei și lui Ivan din Vlădești ot sud Vilcea cu feciorii lor ce le va da Dumnezeu, ca să le fie lor o vie în Vlădești de pe vale cu livadia și cu pomet și cu casa și cu coasta, pentru că au cumpărat Oprea și Ivan această vie ce scrie mai sus de la Mitrea și de la feciorii lor din oraș ot Rimnic drept 700 aspri gata. Și au fost omeni buni mărturii, anume: din Vlădești, Radul Log. i Nistor Petriman i Dumitru i Andrej i Ghigul i Stan i Radul i Anghel i Neagul i Lăpădat i loga, i Ivan feciorul Lucăi, Și iar au cumpărat Oprea i Ivan un loc în coasta Turburei de la Anghel și de la Priia din Vlădești drept 140 aspri gata. Și au fost mărturii anume Dumitru i Luca, i Maria i Pătru. Și iar au cumpărat Oprea un loc în coasta Turburei de la Stoica Ghiată drept 320 aspri gata. Și au fost mărturii Nistor i Matei i Vălsan i Stanislav i Luca. Și iar au cumpărat Oprea un loc în colnicul Hanășului de la Stanislav și de la rudeniile lor drept 330 aspri gata. Și au fost mărturii popa Stanislav și Luca. Și iar au cumpărat Oprea o falce în colnicul Hanășului de la Radul fratele lui Nistor drept 310 aspri gata. Și au fost mărturii Dumitru i Anghel i Stoica (rupt). Și iar au cumpărat Oprea de la (rupt) alături cu locul popii lui Stan drept 100 aspri gata.

.....

Iată și mărturiile am pus Domnia Mea pan Radul Buzăscu Vel Ban al Craiovei i pan Ivașco Vel Vor., i pan Radul Vel Log., i pan Gligorie Vel Vis., i pan Tudosie Vel Spăt., i pan Mihalachie Vel Stol., i pan Bucica Vel Pah., i pan Buzăncea Vel Com., i pan Costandin Vel Post. Și am scris eu Părvul gramaticul în oraș în București.

Iuni (?) 21, 7141.

IV¹.

Mlstiu bjiu lo AntoŃie Vvd. i gspdnu dăvat gsdvami siu poveleanie gsdvami bozerin gsdvami Vel Vor. ca s[ă] fie volnic cu această carte a Domnii Meale de s[ă] aibă a strângerea 6 megiași bătrini den sat den Vlădești să adevereaze unde iaste moara Oprii Log.: fost-au vad bătrinu într'acel iazu au ba, și în locul acestei mori fost-au și altă moară denainte vreame au n'au fost; și sântu parii acei vechi și acuma au nu sint. De va fi vad bătrin unde iaste moara Oprii Log., și de s'or vedea parii cei vechi, ș'acuma să aibă a darea lane Grecu treapădul ug—; iar, de nu va fi vad bătrin, să dea Badea Log., treapădul, pentru că au avut amândoi pără de față.

Și așa am judecat Domnia Mea. Intr'alt chip să nu fie.

I sam reș gsdomi. Pis msja Noem. 22, lt. 7178.

Pecete mare aplicată.

Monogram.

V².

Mlstiu bjeiu lo Șarban Voevod i gospodin pișem gspdvami vouă sluijtorilor ot Vel Ocna și voaă săteanilor ot Vlădești. Cătră aceasta vă fac în știre Domnia Mea pentru că aici înainte Domnii Meale jălui Badea Logoî. cum că are un frate mai mic anume Dumitru, de șade în casa lui la Vlădești și iaste nedespărjit de dinsul; acela ține casa. Deci, pentru rînduiala dăjdilor, făcutu-i-au boearinul Domnii Meale Radul Vel Vistier ca să aibă pace de toate dajdiile și pre ravaș făcui Domnia Mea și carte ca să aibă pace de tot omul, numai să-și tragă dajdea cu frate-său. Iară voi păste răvaș și preste cartea Domnii Meale il puneți să dea

¹ Original.

² Original.

cu voi la vaca grasă și la oi și la unt. De care lucru iacă poruncesc Domnia Mea să căutați să ascultați de porunca Domnii Meale, să nu fiți tari de cap, că apoi veți păți rău. Tot omul să-i dea bună pace, de nimenea băntuială să n'aibă. Așijderea și voaă slugilor boiarinului Domnii Meale Vel Vist., vericare cu slujbă veți umbla, voi încă să ascultați de răvașul stăpînului vostru și de porunca Domniei Meale, pre acesta pă Dumitru să-i dați foarte bună pace de toate dajdiile, de nimini băntuială să n'aibă, iar altu cine va mai avea Badea Log. să ajute la dăjdi pre putință. Pentru că așa iaste porunca Domnii Meale. I is sam rec gsdvmi.
Iunie 16, 7188.

Ștefan bjeio mlstiu ramniceschi.

VI¹.

Ștefan bjeio mlstiu ramnicenschi.

Înainte noastră venit-au Dumitru feciorul lui Onofrie călugărul ot Vlădești de jelui, zicînd cum că i-au lăsat tată-său o parte de moșie ce să chiamă Slănini afară din partea celorlalți frați și cînd i-au lăsat această moșie fost-au întru slăbiciunea morții; și, neputînd să-i facă scrisoare, chemat-au pre popa Costandin de la Vlădești. Și ș'au iscălit numele lui într'o hirtie și au învățat pre popa Costandin să-i facă scrisoare. Apoi, umblind acesta Dumitru cu acea iscălitură, o au pierdut, și n'au apucat să-i facă scrisoare precum au învățat tată-său. Deci au venit înaintea noastră de s'au jeluit și ne-au spus cum că nu-i îngăduesc frații să ție acea parte de moșie. Și ne-au spus precum au învățat tată-său pre popa Costandin să-i facă scrisoarea aceasta. Și noi, necrezînd cum să fie una ca aceasta, am chemat pre popa Costandin înaintea noastră și i-am pus groaznic și înfricoșat blestem asupra-i, cum să spuie cu dreptul, de va fi lăsat Onofrie călugărul acea parte de moșie fiu-său Dumitru, să o ție afară den partea fraților lui, și, de-l va fi învățat, să-i facă și scrisoare desupra acei iscălituri, ce au făcut Onofrie. Și el așa mărturisii înaintea noastră cum cu adevărat au lăsat acea moșie să o ție Dumitru și cum că l-au și învățat să-i facă și scrisoare. Deci noi după mărturia lui am dat această carte a noastră de judecată la mina lui Dumitru ca să aibă a ține acea moșie cu bună

¹ Original.

pace, care i-o au dat tată-său afară din partea fraților lui. Iar carii n'ar asculta de această carte a noastră, unii ea aceia să fie supt blestemul lui Dumnezeu și afurisiți. Aceasta scriem.

Ian. 4, vlt. 7196.

Ștefan episcop.

VII ¹.

Climent mltiu bjeiu episcop ramniceschi.

Incredințăm cu această scrisoare a Smereniei Noastre pentru că, avind pricină Diicul Vlădescu cu Gheorghie bogasiaru de la Vel Ocnă, pentru o moară den riul Vlădeștilor, ce au fost a moșului Dicului și a părinților lui de sute de ani, precum și acum stăpânește Diicul, prefăcind moara de trei ori pân acum, și avind și acest Gheorghie un scaun de vie părăsită, cu livade în poalele viei, s'ar fi prepuind Gheorghie cum că acel vad de moară iaste în livadea lui, ce au luat de zeastre el în polele vii. Deci, întâmplându-se călătoria Smereniei Noastre, mergind la schitul nostru Sărăcinești, am stătut drept acea moară, și am chiebat oameni bătrini și am cercetat lucru cu amăruntul. Și după spusul oamenilor s'au cunoscut că fără caie să scoală Gheorghie, că, luind și noi sama, am văzut că moara iaste pusă în rău pe moșea Dicului Vlădescu, iar nu iaste în livadea lui Gheorghie, că livadea iaste mai sus în poalele viei și nici nu iaste cu puțință să meargă apa pân livade și mai vartos că Gheorghie n'au stăpănit nici stăpânește acel vad de moară, ci iaste bun și drept al Dicului Vlădescu, după cum și cartea de mărturisanie are de la oameni de acolo. De care pricină incredințăm cu iscălitura Smereniei Noastre ca să s[ă] crează.

Climent episcop romn.

Noem. 21, 7255.

Din timpul primei ocupațiuni rusești în țerile românești

Comunicat de T. G. Bulat.

BANATUL CRAIOVEI

Ponturile ce s'au trimis la acest Divan de la Înălțimea Sa gheral feidmarșal în ce chip să să urmeze, cum înlăuntru arată.

¹ Original.

Noi graf Petru Romeanțov a oștilor a singure stăpânitoarei a toată Rosia prea milostivei stăpînei mele, ghinăral feldmarșal al Malorusiei guvernator al colegiei Malorusiei, prezădent al sfințului apostolului Andrei și al purtătorului de biruință Gheorghie și al Sfîntului Alexandru Nevschi și al sfinței Anei Golstinei cavaler.

La toți ori de ce stare ai cinului aift bisericesc cît și politicesc: cătră d-lor judecătorii divanului ai Banalului Craiovei și cătră alți boeri simpatrioți și cătră toată obște a mea adevărată bună voință, dînd înșiițare pentru împlinirea voințai a prea-înălțatei și prea-milostivei *imperatoresții ei mărimi*¹: ca norodul cel de o credință cu noi, păzindu-să cu puterea armerlor a mărimii ei de jugul vrăjmașului, să să folosască și cu cea din afară liniște și buna viețuire cu toată dreptatea, după cuviința și starea fieștecăruia: nu iaste diastah carele pusă (?) înainte despre partea mea toate ceale trebuincioase mijloace spre îndreptarea cea cuviincioasă la aceste locuri, pentru ca să curgă trebile cu toată graba și ca să să păzească norodul de orice silnicie și greotate, carele rabdă de la uni care pentru al lor cîștig, cu puterea slujbei împărătești le fac silnicii, întemeind la această adevărată stare; toată porunca mea s'au dat cătră cei orănduiți despre partea ostășească spre povățuirea locului; așisderea și spre boieri. Pentru aceasta ascultînd cele de obște cereri ale Banatului Craiovei la luna lui Aprilie și a lui Dechemvrie anului 1773, am înoit ceale ce sînt ale povățuirii cei de acolo, ca să nu mai fie supus divanul Craiovei la divanul Prințipatului Țării Rumănești: și la aceiași vreme am scris și cătră d-lui bregadiriul și cavaler Meder, ca către un povățuitor mai mare la acele locuri, ca să orănduiască la acel pămînt, deosebit ceale orănduite pentru treaba oștirii cu toată ușurința, înștiințarea a toate poruncile mele și a metaheresiri pentru cel mai bun folos: pentru slujba *imperatoresții ei mărimi* la care să întemeiază însuși a locului norocire și cel de obște folos, întinzînd grija mea spre aflarea a orice mijloc trebuincios, spre liniștea și întărirea și slobozania norodului acestuia. Eu am luat cu bucuroasă inimă ceale arătate de iobitorul de Dumnezeu episcop al Rîmnicului - hir Chesarie, ce iaste păstor a tot Banatul și dinspre partea tuturor boerilor, ponturile ce sînt spre folosul locului și, sinfonisind la ceale scrise, fac hotărîrea după cum urmează:

1.

Puterea orderului meu de la 31 ale lui Dechemvrie anului trecut 1773 iaste că divanul Craiovei să nu fie supus la divanul

¹ În text scris deosebit de mare.

Țării-Rumînești și cu aceasta să întărește cum că divanul Craiovei iaste fără de mijlocire supt stăpînirea mea : păzirea bunei orândueli la acest divan, silința și împuternicirea trebilor după slojba și ocrotirea norodului, la cea întâiu șădere la divan, să va orându un obraz după însumi a mea alegere, la care toată porunca i să va da și datorie va avea să urmeze, spre povățuirea trebilor după cum iaste la Moldova și la Țara-Rumînească. Și, precom Rîmnicul după toposesia lui iaste foarte mai plăcut decît Craiova, pentru cea mai cu odihnă povățuirea locului, pentru aceasta divanul trebuiește să să mute la acel oraș al Rîmnicului.

2.

Toate pricinile trebuiește să să vorbească și să să hotărască în divan și după cea de obște soglașenie¹ a judecătorilor divanului, după pravile și după orînduiala și după obiceiul locului, iar nu după voia celui mai întâiu stăfător, care este orînduit, sau după plăcerea altui cuivași cu neunită părere. Făcînd adăogire de strigare la ceale trebuincioase pricini carele cer de obște sfat, trebuiește să să chame și iubitoriul de Dumnezeu episcop ; une ori și alte cinuri duhovnicești ; și acolo unde va cere trebuința ca să fie hotărîrea și întărîrea mea, trebuiește adunarea să-m arate.

3.

Pentru ușurința divanului spre cea mai de grabă săvîrșirea trebilor spre slojbe, departamentul ce iaste pentru alegerea pricinilor de judecată să fie supus divanului, fiind cu număr și aceia care să vor alege de divan și să vor orându în departament după vrednicia lor : pentru care-i să-m facă înștiințare.

4.

Toate cererile stăpînitoriului corposului să să îplinească fără de nicio pierdere de vreme : aceasta iaste cea dinîli și mai mare făgăduință, ca să să dea după datorie și ceale trebuincioase pentru oștire : care oștire păzește îndreptarea și odihna norodului acestuia. Pentru aceasta divanul are datorie ca să-m raportiască la fieștecare două săptămîni de toate trebile ce vor curge la divan, arăfîndu-m cu amăruntul ce s'au orînduit și ce împlinire s'au făcut și ce nu s'au împlinit și pentru ce.

5.

După împlinirea războiului nu poate să piarză nici prea puțină vreme, pentru aceasta lesne să să împlinze a nu da stăpînitorul corposului nicio înștiințare la divan : ci a orându după

¹ Acord unanim,

trebuință la ceale mai de aproape finutori, affi podvoade cît și altele asemenea: atuncea cu toată graba să să îplinească porunca lui. La această întâmplare stăpănitorul corposului dă înștiințare la divan și ispravnicului poruncește cu order, însămnînd numărul celor trebuincioase, arătînd anume, cui și cu a cui iscălitură să să dea cele orânduite și strânse; pentru ca să nu fie divanul la bănuială cînd să vor arăta cvitanțele. Iar pentru ce vor pătîmi acei țărani, divanul are datorie să-i ușureze la alle întîmplări, pentru care divanul are datorie cu amăruntul să-m raportuiască la fieștecare 15 zile cu ecstract.

6.

Măcar că păzirea a bunei orândueli și silința spre cea mai de grabă cuviincioase împlinire a celor orânduite și după cuviință a fieștecării cereri, după dreptatea mulțămirii iaste o adevărată datorie a tuturor judecătorilor divanului, dar, la nescărva întâmplătoare trebuință de să va întîmpla de la vre unul vre-o zăbavă sau lenevire sau vre-o cădere a ticăloșilor lăcuitori, pentru îndemnarea săvârșirei și pentru cercetarea celor ce au silnicit pe țărani, divanul are datorie să trimiță într'adins(ă) din boerii aceia care nu au nicio dregătorie, sau și din însuș judecătorii divanului, însă rămîind la divan numărul cel cuviincios, care să caute trebile și acelea ce să vor orândui. Boerii ce să vor orândui pentru această cercetare, de nu vor avea vre un venit sau leafă, divanul să le orânduiască după boeria și vrednicia lor, ce va fi cu cuviință pentru chivernisala lor, în cîtă vreme să vor arăta la această slujbă: și suma aceasta să să ia de la aceia care să vor arăta greșiți. Însă la aceste trimeteri trebuiește să să păzască rîndul fieștecării.

7.

Orânduiala cu deosăbit orderul meu, după starea cea de acum a banatului Craiovei, divanul trebuiește să orânduiască suma zaherelii pi la sate după numărul norodului ce va lăcui acolo făcînd acest fel de catagrafie să să dea la ispravnici, care să să silească la strîngerea a toată suma, după orânduiala fără de nicio pierdere de vreme sau zăbavă și să să d'a acolo unde o fi trebuință. Ispravnicii să nu să amestece nici de cum la cîsla cea măruntă a țărănilor. Țărăanii să-ș facă între dinșii cîsla cît să cade, să dea fieștecare după starea și puterea lui; și, la primirea celor date de la țărani, ispravnicii să dea cvitanție la fieștecare țăran; și acolo unde va fi să dea ispravnicii ceale strînse, să iea cvitanție de la cei ce le vor primi. Măsura ce să va măsura zahereaua trebuiește să fie peceluită cu pecetea de la parlamentul proviantului și a celui mai mare povățuitor despre partea oștîrei. Măsurile acestea să fia pretutindenea tot un

fel: alte măsuri să nu facă cinevași: iar, de să va arăta cineva împotrivor la aceasta, adecă să facă a lui măsură, acolo să să pedepsească după pravilă.

8.

Pentru lipsirea deportării și a nelesnirii proviantului, departamentul să nu orânduiască deosăbit pentru strîngerea proviantului, numai după asignația stăpînitorului corposului. Datorie au comisarii locului, strîngînd proviant, să-l dea la polcuri și de acolo să ia cvitănți; a care stăpînitorul corposului sinfonisind cu divanu, va găsi mijloc mai cu lesnire pentru aducerea zaherelii de la locori e ceale mai de aproape Departamentul proviantului trebuiește să-și aibă socoteala lui cu polcurile și cu divanul.

9.

Asemenea orânduială să să păzască și la gătirea fânului și la darea lui pã la polcuri și la orice comandă, ce să va afla în Banatul Craiovei. Așisderea și strîngerea dobitoacelor pentru mîncarea ostașilor și altele asemenea, care să vor orândui despre partea mea, sau despre partea stăpînitorului corposului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

10.

Pentru cea cuviincioasă chivernisală a locului, păzind obiceiul cel veichiu la fieștecare ținut, să fie cîte doi ispravnici, schimbîndu-i pe fieștecare an. Acești ispravnici cu de obște divanului strîngere să să aleagă cîte doi și cîte trei la o ispravnicie și, alegîndu-i, scriind vîrștia fieștecãruia, slujba ce au slujit și vrednicia lui, să-m arate așezarea. Și, de să va întîmpla să să arate cinevași dintr'acești ispravnici leneși și făcînd nedreptate norodului, divanul, scofându-l din dregătoria lui, să-l dea la cercetare și la judecată. Și, până să va săvîrși această cercetare, divanul poate, cu de obște sfat, să trimiță altul vrednic în locul lui pentru săvîrșirea trebilor, și pre care vor orândui să-m facă j n știre. Cel orânduit în loc ispravnic să fie până să va săvîrși judecata; și, de nu să va îndrepta cel greșit, să fie altul în ocul lui după cum scriem.

11.

Ca să nu am eu nicio discolie la darea confirmăției, adecă a întăririi la acești care îi va alege divanul cu de obște sfat: așisderea și acelora care imi va arăta cererile lor, pentru ca să dau după cuviință fiește-ãruia dreptu, după slujba și vrednicia lui divanul are datorie ca să-m trimiță catagrafii de toți boerii, care să află cu boeria: cine și unde au slujit și din ce vreme să află în slujbă. Această înștiințare divanul să mi-o trimiță cu deobște sfat.

12.

Zapcii locului să aibă chivernisala lor după veichiul obicei, să ia zeciuiala den toate acelea care să vor orându de la divan, să strîngă de la țărani, afară din cea ce să va orându să strîngă pentru oștire și să aibă acest folos, fieștecare din finulul acela, care să află zapciu sau chivernisitor și să nu să amestece alt undeva, cu niciun mijloc pentru căștiguri. Această crănduită zaciuială destulă plată iaste pentru osteneala lui. Iar, de să va arăta de la vreucu a să pricinui o cît de mică pagubă a norodului sau nedreptate, vînând el cîștigul lui cel rău, are să ia pe-deapsa, foarte, după pravilă.

13.

Și la chipul aceștii slobozaniei ce să dă pentru zăciuială trebuie cu orice mijloc să să iae mijloacele hrăpirei. Divanul are datorie să urmeaze după obicinuital preț al locului și să orânduiască cît are să ia zapciu locului în bani, la orice strîngere a celor orânduite și, luund zapciu de la țărani, să dea iscălitură și divanu să adevereze.

14.

Strîngerea proviantului, a furajului asemenea după cererea la ponturi să fie în natură: și afară din cea mai sus zisă zeciuială în bani fără de porunca mea pentru proviant i fin i dobitoace și altele asemenea trebuincioase, pentru armie ca bani (cavazi ?) nici de cum să nu să facă cislă, nici să să ceară aceasta de la țărani.

15.

Veniturile ceale cuviincioase ale haznelii înpărătești, ocele, vămile, dijmăritul, tutunăritu, vinericiul, oeritul și altele asemenea să să vînză, însă păzînd la fieștecare obișnuitu hoțar; urmînd aceasta mai înainte, până a să săvîrși sorocul trebuie să să strige după obicei, di d pentru aceasta în știre, alîf la divanu Țării Rumînești cît și la Moldova, asemenea și la Basarabia, și acolo în partea locului; și oricare va vrea să compere poate să să arate acolo, sau cu vre un mijloc poate să răspunză la aceasta. Viind sorocul, strigîndu-să de două ori, la orice preț să va sui di la acel după urmă cumpărători, să mi să dea înștiințare și să așteapte de la mine voe pentru cumpărare și după locmeala să să facă cărțile.

16.

Pentru veniturile înpărătești și pentru chieluiei să fie catasîse și să nu le facă acestea la alte cheltuiei, fără numai la

acelea ce va fi cu cale orânduile. Câte să vor cheltui să să treacă la catastih, după formă, cu iscălitura aceluia ce va lua-o. Iar alte înîmplătoare cheltuieli fără de porunca mea, să nu facă nici de cum: la fieștecare lună să-m dea înștiințare cît venit iaste în haznea și cît s'au cheltuit. Și, sfârșindu-să anul, trebuiește cîji să află la haznea să facă socoteala; asemenea și ispravnicii și alte cinuri. Și făcînd acastă socoteala să-m trimiță ecstract pentru adeverință: acelor ce au dat deplin socoteala să li să dea cvilanție, fiindcă fără de acest fel de lămurire nu poate nimenia să aștepte credința și răsplătirea pentru slojba sa nici îl metahirisăsc la slojba sa. Divanu cînd dă atestaturi trebuiește să scrie înlăuntru cum că acel obraz nu are asupra lui nicio sumă înpărătească, adecă nu iaste dator bani înpărătești.

17.

De multe ori s'au dat înștiințări la norod, cu cărți deșchise și după orderile mele cătră cei ostășăști: asemenea și cătră boerii locului întărită poruncă pentru aceasta, ca în numărul celor așa numiți Arnăuți sau Volintiri, numai aceia să să cunoască într'acestași chip și să se folosească cu slobozenie, numai care vor fi la catagrafie a ghenralilor, a stăpînitorului, la devezii și la corpose adeverințe și trimiși la slujba locului arătînd cum că sînt vrednici la slujba a ei *imperatorăștii mărini*¹. Iar, împotriva, aceia care iau asupra lor această numire și fără de a nu lua o voie de la ghenral sau și de iau voe trece sorocul și ei să ascund(ă) pă la casele lor, care nu dau nici un ajutor la cea de obște slujbă a țărilor, ci mai vartos să înșmplă de fac hoșii, ucideri, silnicii și stingerea locului, pentru aceasta zapcii să să silească ca prinzîndu-i să-i dea la reale cazne. Cu toate acestea în toată vremea văz că vin la mine jalbile boerilor i ale țaranilor pentru mai sus numiții Arnăuți care ascunzîndu-să fug de greutățile și slujbele de obște ale locului, să împotrivesc și cătră zapcii făcînd stingere locuitorilor. Despre altă parte iarăși să plîngu Arnăuții de stăpînitorii locului cum că le fac silnicii și supărări. Acum iarăși, după cea d'înșiu a mea poruncă, dau întărire pentru această pricină: cu cale iaste să scriu mai înainte și aceasta: a) după adevierea stăpînitorului corpusului, toți Arnăuții care sînt arătați la catagrafii cu vrednicie spre slujbă, să aibă casăle lor slobode, afit pentru dajde cît și pentru alte dări ale locului, fiindcă ei fac mișcare împotriva vrăjmașilor pentru odihna și întărirea obștei; b) Și, fiindcă numai această slobozenie pentru dănsii nu este destul pentru chivernisala lor spre toate ale războiului trebuincioase spre slujbe, divanul după arătare a stăpînitorului să orânduiască o sumă, pen-

¹ Scris deosebit de mare.

tru trebuința acestor ostași, deosăbit de cea dată a lor slobozenie. Și această sumă să să strângă de țărani, după numărul ostașilor Arnăuți; însă țărani între dînșii să-și facă cislă, după cum și în pontul al șasălea arată, pentru orânduiala zaherelei i a fânului. El va metaherisi această sumă pentru arme i pentru mondiru Arnăuților, care va orându stăpanitor corposului și să-mi dea înștiințare ce urmează la aceasta; c) Să să facă poruncă către zapcii cu hotărîți straf, ca să păzască slobozenia Arnăuților și de ale lor să nu să atingă; fiindcă la ei stă răspunsul, pentru depărtare după această numire de la slujba și ceale de obște datorii ale norodului, deosăbit nevoile și stingerile, cari să pricinuesc de la dînșii: și pentru aceasta ei însuși să prinză pe cei asemenea făcători de rău, și să-i dea la divan spre pedeapsă.

18.

Toate hrisovele Domnilor, la mănăstiri și la biserici și la preoți după puterea lor, toate veniturile și cele ce cuprinde, să să păzască nestrămutat, fiindcă acesta iaste locru dumnezeesc.

19.

Preoții și diaconii de toate dăjdile și ceale de obște datorii să fie slobozi. Dar nu mă îndoesc cum că după răvna și fierbințala pentru folos spre slujba a ei *imperatorești Mărimi* nu va fi prin puțință ca să dea și ei după ajutor și după puterea lor, pentru oaste. Casăle lor, nesupărarea lor de conace trebuie să să păzască; dar, la vreme de trebuință și pentru mulțimea preoților și pentru cea de acum înîmplare a războiului totdeauna a fleștecare biserici, să fie apărate 2 case.

20.

Mănăstirile, fiindcă au hrisoave și de la mine salgovarde (*sic*), cu sumă nehotărîță, să aibă a mi să hotărî suma de oameni din satele lor, care să fie slobozi de toate dăjdile după analoghia Bucureștilor, pe care divanu împreună cu ceata bisericască, fără a nu alege pe cei mai bogați, ci de rînd.

21.

Cu acest feli de obraz și boeri în loc, satele care sînt apărate cu salgobardiile (*sic*) meale, puind pricină ca sînt prădași și neavînd după cinul lor venit, fiind și săraci, orînduește-să cătava sumă de scutelnici, după preporția cnejii muntenești, care scutelnici cu obște strănsură să să împărtaşcă, după slujba, după cinul și după starea fleștecăriua, din satele lor ceale bune, nealigînd pe cei bogați, numai să să caute cu dreptate. Dar cei ce vor rămînea să să întoarcă și să să pue la obște[asca] datorie.

22.

Nu iaste mai puşin cu cuviinţă a să orândui şi cel de trebuinţă număr al slujitorilor locului, la divan şi la ispravnici şi la alţii, socotind trebuinţa spre slujba locului, iar nu după voe, pentru al însuş al lor enteres; şi cîji vor prisosi să-i metaherisască la slujba cea de obşte a locului şi să-m lrimişă înştiinţare pentru toate aceste orânduite.

23.

Veniturile care după veichiul obicei nu întra în haznea şi era în Banat pentru boerii Prinţipatului Ţării Rumsneşti, carele cu orderul meu de la 31 ale lui Dechemvrie 1772 s'au scris mai nainte ca să să sîrîngă acestea şi să să împărtaşcă boerilor divanului, şi după temeiul acela să să urmeze şi acum; şi, de să învredniceşte cinevaşi din boerii divanului cu boerie la mai înaltă treaptă şi la aceeaşi vreme să află şi în slujbă, are ca să să mulţumească cu adăogirea cinstei acestia ce i s'au dat. Iar pentru slujba lui alt venit şi scutelnici să nu aibă a cere, ci cu aceia ce i s'au dat mai nainte să fie mulţumit.

24.

Câte boerii vor trebui pentru canţalarie şi pentru haznea, după obicei şi după cuviinţă, divanul să orânduiască şi, unde să va orândui fieştecare, să mi să dea înştiinţare.

Eu mă adeverez pe mine despre partea fierbinţali şi a dragosti catre patria aleşilor boeri ai divanului, cum că la toate canonele acestea şi punerea cu număr care dau, să vor si'i pentru mai buna împlinire şi cu locru vrednic de laudă să dea pildă la boeriile locului, care sînt supţ sfăpîcirea d-lor, îndreptînd credinţa, carele deosăbit vor arăta la obşte. Şi toate boeriile de obşte, silindu-să pentru săvîrşire dupe datoria a slujbei lor, să rămîie mulţumiţi cu ceia ce s'au orânduit pentru chivernisala lor, neunindu-să nici cu prea mic căştig rău. Aşisderea şi lăranii, ştiînd cele adevărate ale lor datorii, ceale orânduite după starea lor, vor fi instreinaţi de orice fel silnicie şi greutate, silindu-să să îplinească ceale trebuincioase, avînd folos al pazăi şi acoperămînt, nu numai de vrăjmaşii cei den afar, ci şi cei din lăuntru care pentru căştigul lor fac pradă şi stingere, cu acest fel de faptă să vor învrednici toţi proniei şi ocrotirei a ei imperatoresii mărimi. Şi după slujba sa fieştecare să va învrednici răsplătirii.

Iar, împotriva aceasta, cîji să vor arăta leneşi spre împlinire după datoria lor spre căderea norodului şi socoteala care este poprită norodului de la lucru cel de obşte, şi la alte greşale

asemenea, unii ca aceia să vor pedepsi foarte după pravilă și vor fi totdeauna necinstiți.

Datu-s'au în Iași, Martie 6, 1774 anul.

Cu adevărat iscălit graf Romeaînțov.

Comunicat de T. G. Bulat.

* * *

28 Iunie 1827. Ioan Sandu Sturza-Vodă pentru „Nicolai Ficșănescu psalt al 2-lea den Curtea gospod a Domniei Mele“, care, „prin jaloaba ce au dat cătră Domniea Mea, au făcut arătare că starea neamului său ar fi de boerinaș și din osăbită rânduială și că, slujând Curții gospod, au săvirșit cu sălință și cu dreptate și alte multe porunci ce i s'au dat“, cerînd a fi și el miluit. E „scos la rânduiala neamurilor“, fiind scutit „de toate dările și havalele“, „precum și de cătră dumnealor dregătorii să nu să poată orândui la slujbe și porunci fără numai prin înadinsu cartea gospod a Domniei Mele sau a Visterii, iar la slujbele rusumaturilor să aibă a scuti suma ce va avè, adecă oi de goștină, stupi i sfini de desetină și vinul de vād[r]ărit... și vinul din adevărate viile sale“. Îi dă și șase scutelnici, străini, „nefiind din cei strămutați de la un loc la altul, nici din cei fugiți la baltă sau aiurea peste hotar și întorși la urma lor, adeveriți fiind prin mărturiia dumilorsale dregătorilor de margine că sânt străini cu adevărat și fără niciun amestic, făcându-i Visterii cunoscuți, să aibă a-i scuti întru un an de zile de toate dările și havalele, iar după trecerea celui unui an de zile așăzându-să și ei cu osăbită darea între ruptele Visterii, câte opt lei de numi pe fieștecare an, care banî giumătate să-i diai la Sf. Dimitrie și giumătate la Sf. Gheorghie, dinpreună cu răsuriile lor câte cincisprezăce parale la leu; plătind acești bani numai, vor rămănè de-acia în de-a pururea apărarea și scutirea de spre întâmplătoarele havalele i alte orice angării vor fi asupra altor lăcuitori birnici a țării“.

Pecete mare cu chinovar.

Comunicat de N. I.

DĂRI DE SAMĂ

C. C. Ciurescu, *Noi contribuțiuni la studiul marilor dregători în secolele al XIV-lea și al XV-lea*, București 1925.

Erudită lucrare de migăloasă și mai totdeauna sigură analiză.

Se cercetează întâiu Scaunul de judecată al marilor boieri. Se relevă dreptul de a judeca *acasă* (p. 8). Din judecata în

sfat fără Domn s'a desvoltat apoi anaforaua fanariotă. Judecata boierească se poate termina cu formula rezervată Domnului (p. 10 nota 1). La datoria militară se tăgăduiește autenticitatea documentului lui Gangur, tipărit de I. Bogdan, și din acest motiv și întrebuintarea în veacul al XV-lea a cuvântului *ceafă*. E de văzut și terminologia militară din traducerea lui Herodot. Curioasă uciderea de Ștefan-cel-Mare biruitor a doi boieri munteni, atestată însă de letopisețul de la Bistrița (v. p. 11, nota 3): trebuie admis că Ștefan îi considera ca „vicleni“ ai Domnului *lor*, pus de dînsul. De sigur că țeranii nu veniau supt comandă de boieri, ci de vătămani de ai lor. Al treilea paragraf cercetează veniturile boierilor: scutiri, dăruiri, rușfeturi de la particulari. Se semnalează (pp. 23-24) primele averi mari ale boierilor. Cheștia dacă marii dregători erau scutiți de dări rămâne încă a fi discutată (cf. pp. 25 7). D. C. C. Giurescu crede că boierii fără titlu exprimat în documente erau nobilii, stăpînitorii de pămînturi, trăgîndu-și dreptul de la aceste însușiri (p. 28). Se putea aduce ca dovadă, în vechile acte moldovenești, mențiunea însăși a moșiei, care era poate ultima formă a unei autonomii teritoriale (v. boierii de Dorohoiu, de Șomuz, de Ciortoroaia). Autorul afirmă cu dreptate că vechii boieri trecuți prin multe rosturi une ori reprezentau ceva prin ei înșiși; adaug că unii puteau fi și rude ale Domnului ori ale Doamnei (ca unchiul și vărul, munteni, ai lui Ștefan-cel-Mare).

Al doilea capitol privește condițiile de numire, înaintare și înlăturare a marilor boieri.

Termenul de Anul Nou era mai mult teoretic, procurînd poate și unele venituri Domniei. Se poate ca obiceiul, târziu, al *renumirii* să fi venit din supunerea Domniei înseși, de către Turci, la această îndatorire (termin trienal). În *Revista istorică*, V, am încercat să explic schimbările în Sfaturile lui Ștefan-cel-Mare. Să fi rămas până la moarte în Polonia Logofătul Mihul, cel de mai multe ori chemat de Ștefan (cf. p. 40)? N'aș crede: ultimul pașaport ce i se dă pare a resulta dintr'o cerere de întoarcere. O adevărată «carieră boierească» n'a existat de sigur, dar unele boierii au fost considerate ca suprema răsplată a meritelor boierești. Portul lui Radu Mihnea (p. 42) e de sigur o imitație venețiană. Constatînd că în *Chronicon pictum* Basarab e îmbrăcat ca și mortul din Argeș (p. 44), autorul n'a tras

concluzia pe care eu o trag din faptul că mortul e îngropat la locul ctitorului și că grafitul cunoscut arată că moartea lui Basarab a intervenit când biserica era gata din roșu? Am fost cel d'întăiu care după descoperirile din Argeș am părăsit părerea Domnului-țeran: aceasta a scăpat din vedere d-lui Giurescu. Influența sîrbească e cu dreptate semnalată, *ibid.* La însemnarea-i a se adăugi și enigmatică grapă a Banului oltean. Și unele peceși, adevărat mai târzii, pot folosi pentru acest paragraf.

Cu dreptate se deneagă lui Alexandru-cel Bun rolul de creator al arhontologiei românești. Se semnaleză o asemenea atribuție, pentru Țara-Românească, lui Radu-cel-Mare (de sigur și din cauza aceluia titlu de «mare»). N'am admis numai posibilitatea unui împrumut de la Bulgari a marilor dregătorii muntene, ci e vorba și de Sîrbi în chiar pasagiul citat de autor (cf. pp. 55-57). Precisări mai de aproape, ca la p. 58, pot fi contrazise. E sigur că am avut ranguri de Curte scoase din necesitatea lucrurilor, dar numele nu venia deosebit, fiind indisolubil legat de lucru; de ce s'ar fi făcut schimbarea (cf. p. 59)?

La numele de boieri cari s'ar părea că sînt străini se poate obiecta că Pashalie și Mînuil-Manuil nu arată origine grecească (v. p. 63), nici acel de Aga una turco-tatară (cf. la Veneția un Saraceno, un Bulgaro ca nume de botez). Interesant Vladul Arbanăș din 1483 (p. 64): e de sigur fiu de Albanes. Baldovin e Balduin pe românește, Utmeș pare a fi Ungur, Gîrdoman e Romîn (Gîrd: v. Gîrdea, și sufixul din Cîrloman, Marghiloman), ca și Tocsoabă (v. Talabă, Tîncabă, Băsărabă). Alăman e vechiu nume ardelenesc (v. și Alimoș), ca și Lungaș (v. Lupaș), Semon e Simion, rusificat de pisar, Honoiu trebuie să fie Onoiu (de la On, Oanea), Berinogh e Beriuog-Berivoiu, Buțca are tot caracterul românesc ca și Hîrgotă (v. lunga serie de nume în -otă), Ceucuț (de la Ceuca), Țalapie (de la Celebi, turcește: gentilom); „Țalapie stamatic“ să nu fie Țalapie stratornic?). În Moldova, Iștină pare a fi Ungur, dar forma ungurească, Tamaș, Tamaș a numelui de Toma s'a încetățenit la noi (cf. și Timișești, de fapt Tămășești), ca și Șandru pentru Alexandru (v. și Șendrea, Șendrica), Miclăuș pentru Nicolae, poate și Dieniș pentru Dionisie, Dămăcuș din Domokos. Bilai se găsește și mai târziu (un pisar). Între cei cu aparențe rusești numele de Ravas

adaus la cel de Litovoiu nu schimbă indicația de arhaic rominism cuprinsă în acesta din urmă, Iachim Callanovici e fiul *Grecului* Caljani, Caloioan, «bunul Ioan», Boris (sau Borici—numele ungarizat), Braievici e Românul fiu al lui Brae (cf. Brăescu, Brăilă), Costici al lui Coste, Bilici al lui Bilăi, Urici al lui Uriil, Levici al lui Leu; caracteristic rutean e însă Vitolt Ripujinski (p. 70). De ce și azi Petru *Mușat* (al Mușatei) (p. 70)? Manoil cel mare (p. 71 nota 2) e cel „bătrîn”. Oraș poartă un nume unguresc, Stravici e însă Stroici, fiul lui Stroe, Baliță (forma ungarizată Bale) e din Balea (de unde și Balica), Rotompan e de apropiat cu Hortopan în Muntenia, Bîrlici e fiul lui Bîrlea, Obriș e Opriș (de la Oprea), Uncleat e Unchiat (cf. Ureacle, Ureche), Oprișac e greșeală de tipar pentru Oprișan, Ciopi e Ciopea (= dracul), Oniciți e Onciță.

O perfectă claritate și eleganță de stil deosebește lucrarea.
N. Iorga.

* * *

Nicolas Grămadă, *Studii paleografice*, din «Codrul Cosminului», II.

Bogată bibliografie într'un studiu limpede consacrat pefacerilor în evul mediu ale alfabetului latin. E o carte de introducere în paleografie de care se poate lipsi cu greu un student la științele ajutătoare ale istoriei. Autorul reușește să dea o mai sigură lectură inscripției „cosașului” de la Louvre. Caracterul semitic e evident. Ca un paralel inscripția cirilică de la 1608 din Museul de la Vălenii-de-Munte, cu duet grecesc.

* * *

Gustave Gautherot, *Le monde communiste*, Paris 1925.

Însăși prima pagină din prefața d-lui Gautherot fixează sensul comunismului răsesc, care e asiatic, tinzînd la cucerirea lumii, — Moscova lui Lenin jucînd rolul Samarcandei lui Gînghiz și Timur. Se pune în legătură cu acest vis tătăresc și ridicarea de steaguri a lui Abd-el-Crim. Crezul leninist e cu dreptate asimilat cu un Coran avînd paradisul la capăt pentru singurii credincioși. E un «cesarism mistic» de sigur, dar unul al cărui șef are caracterul de Han, a cărui clasă conducătoare la rîndul ei are acela al hordei tatare.

Se începe cu o analiză a ideilor patriarhului, Karl Marx. Cri-

tica, fără să fie nouă, e multiplă, pătrunzătoare și plină de o nobilă pasiune. «Sinistra echipă de șarlatani» e combătută cu rigoarea de care e capabil colaboratorul activ al civilizației pe care o apără.

Se arată că denegațiile socialismului nu înlătură complicitatea cu comunismul, care se inspiră din aceeași doctrină, dar o urmează cu mai multă sinceritate. Dar a trebuit părăsirea de sine a spiritului asiatic pentru a da supunerea bestială pe care se ridică azi edificiul comunist rusesc. Numai cu astfel de oameni se poate ajunge la „monolit”. De ce comparația cu Ordinele călugărești și chiar cu inițiativa cavalerilor asasinii (p. 14)? Trebuie căutat ceva mai adânc în Asia: Turanul masiv, vechiul Elam neinteligent și abulic.

Pentru a realiza absolutismul metafisic se suprimă religia, familia, cultura occidentală, — toți concurenții.

Un capitol prezintă lupta și biruința bolșevistă. E curioasă profeția lui Michelet și a lui Joseph de Maistre despre ce era și ce putea să fie pe vremea lor Rusia. Fapte cunoscute, scurt și bine redate. Din 130 de milioane, din 1.500.000 de muncitori, revoluția o fac 150.—300.000 de inițiați la orașe (p. 27), plus 66.000 de țerani, dubioși (p. 28). Abia 600 de studenți burghesi în loc de 45.000 se rabdă azi, și centrul comunist al locului de origine trebuie să li fi dat un atestat de capacitate (p. 29). Se știe că oricine trăiește din capital e supus, nu cetățean: el nu votează. Două milioane de asasinați au scăpat de această exclusiune (sisteme nouă de a ucide: cutare preot prefăcut prin apa aruncată pe pielea goală în statuie de ghiață; p. 34; închiderea în sicriu cu morții, expunerea la aburi calzi și la curenți de ghiață, ordin ca femeile să alerge goale și mitraliera le seceră). În 1922 din 53.000 de fete supt șaisprezece ani care se prezintau la cercetare, 88% erau prostituate. Lui Sarolea i se spune că școlile pot cuprinde laolaltă băieți și fete pentru că, într-o atmosferă eminentemente politică, „instinctul sexual e sublimisat” (p. 39). Resultatele politicianisării fabricii sînt expuse cu vervă. O birocrăție ignorantă, lacomă și schimbătoare adaugă la desordine și decădere.

Internaționala a treia e înfățișată deosebit. Sînt 47 de membri reprezentînd 22 de State.

Un capitol e consacrat Asiei. Se citează cuvîntul lui Troțchi :

«Statele Unite ale Asiei cu capitala Moscova» (p. 57). Samarcanda lui Timur a fost întâiu cucerită (republica Uzbekistanului). Pe Baical și la Urgla sunt republice mongole și buriate. Vechiul nume al „curultalului“ mongol acopere o organizație sovietică. Ura contra Europeanului a ajutat în China propaganda lui Sun-Yat-Sen: azi și acolo Sovietele domină.

E interesant să se traducă aici o pagină despre bolșevismul naționalist al copiilor. «Niciodată nu s'a văzut un mandarinism mai trufaș, mai suficient, mai copilăresc, mai violent. Școlarii — cari-și zic studenți — manifestară o agitație desordonată, capricantă, isterică. Puneau toate la cale, impuneau directivele lor în politica internă și exterioară. Dacă Guvernul nu asculta, practicau „acțiunea directă“, se coborau în stradă cu steagurile purtând revendicații fulgerătoare și răzbunătoare inscripții. Dr. Legendre scrie: «Băiețași, efebi de amîndouă sexele, minunat de serioși sau mai curînd cu fața așa de puțin expresivă, strigau cu un glas suptîratec drepturile suverane ale Chinei...și ale școlarilor; și mulțimea, căreia-i place comedia, se interesa la acest cabotinaj, „Comitete de elevi“ decretau greva dacă nu se reduce durata claselor sau dacă nu se modifică Constituția. De la Tien-Tsin se trimet la Peching patru studenți ca să se plîngă de direcția Universității; îi retrimet; îndată alți studenți se pun în grevă, ocupă telefoanele, deschid toate scrisorile adresate direcției și profesorilor. Apoi toate școlile chineze trimet ajutoare greviștilor, cari înmulțesc reclamațiile, meetingurile și corțegiile.“ Bine înțeles, nici acolo nu lipsește influența germană, vizibilă. Mișcări pseudo-naționaliste agită și Indochina. Pe același sentiment se face încercarea de a cîștiga cele șase sute nouăzeci și cinci de State ale Indiei. Se tratează și legăturile cu Turcia (adunarea la Tiflis în Mart 1925 a Comitetului Central Executiv Panrus).

Capitolul IV cuprinde propaganda în Africa și în America. Munca plină de inițiativă și capabilă de orice remunerație a Statelor Unite represintă azi cea mai formidabilă cetățule contra isteriei și șarlataniei comuniste.

În Europa, e Anglia *de azi*. Totuși acolo, în 1919, se anunța cine va fi președintele viitoarei Republici sovietice (p. 97). Mult atrîrnă la Englesi de la crisa actuală a „labourismului“ căzut prin propriile sale greșeli.

Paragraful spaniol e poate prea optimist pentru dictatură, crezută pe cuvânt: cel italian prea fugitiv. În Belgia se escită mișcarea flamingantă; vechea tactică. În Olanda se organizează gărzi albe pentru rezistență. În April măsuri s'au luat în Germania contra roșilor complotiști. Dar în Ianuar 10.000 de Berlinesi, bărbați și femei, cu șapci rusești și bonete roșii, defilau. Plan de republică sovietică în Suedia, dăunăzi. În Norvegia s'a cerut desființarea armatei. Firește că Finlanda, Estonia, Letonia, dar nu și Lituania, au trebuit să se organizeze contra pericolului. Față de cochetăriile actuale în direcția Moscovei e interesant de cetit capitolul polon. Paginile despre noi sint bine informate și pline de simpatie. Situația în Cehoslovacia e însă mai puțin asigurată de cum o crede autorul. Paragraful despre Bulgaria e remarcabil.

Franța are un mare și interesant capitol. Se începe cu defilarea celor 100.000 în Novembre 1924. Funcționarii apleacă în acea direcție, ceea ce e deosebit de îngrijitor. Socialismul numără 70.000 de învățători din 150.000. Sint 1.700.000 de muncitori străini, o „plebe“. Muncitorul se îmbogățește, și răpede. Organizația partidului e larg expusă într'un capitol special.

Se relevă în conclusie că văduva lui Lenin a proscris din bibliotecile rusești și Biblia și pe Kant și pe cei mai mari scriitori ruși.

N. Iorga.

Locotenent-colonel V. Gorsky, *Priveag în țara mea (peripețiile unor ofițeri fujiți din captivitate)*, București [1925].

Carte precisă, vădind însușiri literare deosebite. O discreție în arătarea suferințelor și meritelor care face cea mai bună impresie. Una din cele mai bune cărți despre războiu.

Ca documente de fapte și de psihologie notez brutalitățile din spitale după ocupație. Cred că R. Rosetti, istoricul, era acela care spunea răniților: „Ați vrut războiu, suferiți-i urmările“ (p. 9). Lauda infirmierelor din societate, în special d-ra Moteanu, profesoară (p. 10). Comitetul de doamne al „supelor populare“ (p. 12). Au fost îmbrăcați de ele mii de prizonieri (*ibid.*). Numele lor: Alexandrina Cantacuzino, Ana Gănescu, Liseta Greceanu, Zoe Rîmniceanu (pp. 12-3). Serviciul pentru înmormintări organizat tot de ele, p. 14. Comitetul secret pentru trecerea pe front a răniților lecuiți (aceleași, plus d-nele Pompei

și Dragu, d-rele Dancov, Odobescu, Mia Ghica, Moteanu, Caragea, Panaitescu, Atanasiu, Suciuc ș. a., p. 15). Astfel trec în Moldova vre-o 160 de ofițeri (*ibid.*). Se mai citează d-nele Momicianu și Mateescu, d-rele Virginia Stoicescu, Mateescu, Brustiu (p. 16). Scrisoarea către Regină (pp. 22-3). Profesorul Rainer colaborează la trecerea pe front (p. 31). Femeile ticăloase care petrec cu ocupanții (p. 38). Orășeni, soldați, jandarmi pedestri cari ajutau pe Germani la neomeniile lor, p. 51. La satul Tomșani strigăte ale copiilor învățați la acest meșteșug de prada despoitorilor : «Huo ! desertorilor, prisionierilor, Huo ! La pădure, la pușcărie ! Huo !» (p. 68). La sfârșit, se lămuresc, aduc provizii și refuză banii (p. 71).

Cartea se mîntuie cu aceste frumoase rînduri : „De-asupra egoismului și bunului traiu personal există în viață o misiune mai nobilă de împlinit, misiunea aceia căreia strămoșii noștri, sute de ani de-a rîndul, i-au jertfit viața pentru a ni lăsa drept moștenire România liberă ieri și întregită de generația de astăzi.

„Misiunea aceasta se numește Datorie.“ Library Cluj

N. I.

. * .

I. Vlădescu, *Despre dări sau impozite*, I, *Birul*, București [1925].

Lungă analiză a părerilor anterioare, cu întinse reproduceri. Un paragraf despre „importanța dărilor“, scris după același sistem. Resumatul documentelor ce se referă la dări. Se caută în izvor mențiunea birului supt toate numele: haraciu, bir, dajde. Evident că, precum fixează cu lux de argumente autorul, birul se culege de la țară pentru a da haraciul Turcilor. Actul din 1448 poate vorbi de o dare, însă, închinarea la Turci nefiind încă făcută, nu e vorba de bir (v. p. 43). Actul slavon prin care Petru Aron și boierii decid a da tributul nu spune că el s'ar mai fi dat (v. p. 43, nota 63), ci numai că s'a cerut. Se putea lua o dare în bani și pentru datoriile față de Poloni și Unguri. „Firmele turcești“ citate de autor (v. p. 48, nota 77) nu sînt inedite : le-am dat în *Documente privitoare la starea financiară și economică* (din revista „Economia Națională“). Condițiile plății birului sînt apoi arătate.

O bibliografie exagerată întovărășește lucrarea, căreia i-ar trebui însă redactare și o mai mare ordine în argumentație.

N. I.

Mihail Văgăonescu, *Viața în războiu, Insemnări zilnice de pe front, 1916-1918*, București 1925.

Note sincere, fără să evite une ori și ceia ce ar fi în dauna reputației trupelor noastre. Duiosă înfățișarea sătenilor ardeleni cari urmează armata noastră la retragere. „Dacă n'ați avut destulă putere, de ce ați ieșit la războiu?” (p. 60). Autorul lea două tunuri, o mitralieră și mulți prizonieri, p. 75. După lupte în Secuime, altele în preajma H'rșovei, apoi în Gorj. Urmează durerile retragerii.

Partea a doua dă luptele din Vrancea. Sînt pagini senine de o adevărată frumusețe literară. Manifestul colonelului Sturza, p. 187 și urm. Meritata laudă a camaradului frances, pp. 240-1. Fenomene de superstiție populară în legătură cu războiul, pp. 308-9. Autorul e rănit la Răchitaș, p. 318.

O carte a cărui cetire face bine.

* * *

Const. Radu, *Influența italiană în „Țiganiada” lui Ion Budai-Deleanu*, cu o prefață de Ramiro Ortiz, Focșani 1925.

Autorul a comparat poemul lui Budai Deleanu cu *Orlando Furioso*, cu *Gerusalemme liberata*, cu *Secchia Rapita* și cu *Gli Animali parlanti* a lui Casti. Se urmărește împrumutul sau inspirația până în cele mai mici amănunte. N I.

CRONICĂ

În ultimul număr din Νέος Έλληνομνημόνιον se continuă cu notele privitoare la Românii din Balcani în Viena. Un Mihail Dömösor, un Teodor Costa, un Gheorghe Barbuly la „Themes Orossy”, un Dimitrie „Argier” din Moscopolé, negustor de piei la Pesta, un Nastu Micho tot de acolo, ca și Ianco Banu, negustor de lulele. Un Dumitru Țințar (Czimezar) e din „Longa” în Albania. Din Moscopolé e și Nicolae Kapmany, bumbăcar, Iancu Csöka, vinzător de lulele. Gheorghe Constantin Pelinca, un Atanase Manole Pelinca sînt însemnați ca din Castoria, un Daszikar din Kozane. Din Moscopolé apoi vin Dimitrie Costa și caracteristicul Toma Cheptănăr (Keptenar), care vinde de toate. Din „Sippisska” e Mihail Borda, ca și Anton „Bosda”, Mihail Bello, Mihail Csor-

lendi, Const. Csapa, Dimitrie Csotendis, Ioan „Gzba”, lingă care e Moscopolitanul Ioan Boraty. Tot de acolo Teodor Gagavay, tovarăș cu Gheorghe „Gagarei” (— Gagavey).

* * *

În **Acte și documente istorice, 1538-1600**, extras din „Anuarul Institutului de istorie națională” din Cluj, III, păr. I. Lupaș publică următoarele prețioase materiale.

1. Actele privitoare la primirea de la pircălabii moldoveni Ioan Kemeny și Vlasie Romînul (Olah), în Septembrie 1538, a cetății Ungurașul, pierdută, cum se știe, de Petru Rareș încă înainte de catastrofa lui de către Turci.

2. O donație făgărășeană din 1573.

3. Decisia din 1581 a Dietei ardeleni contra Grecilor, despre cari se spune că până atunci erau admiși numai pentru a se „avea mai ieftină marfa turcească”. Se exceptează cei „ce au casă și moșie în Ardeal. Ceilalți nu vor merge mai departe decît „locul de deposit”. Motivul asprei măsuri e că ieau pentru export pieile de la cizmari și mai ales că exportă din țară talerii și galbenii.

Acte ulterioare date în traducere întind exclusiunea și asupra altor străini. Indată după căderea lui Mihai Viteazul se tratează, în dieta de la Novembre 1600, ca spioni și uneltitori și „Romîni, Turcii, Dalmații”, adecă Ragusani de speța fraților Marini Pofi, lui Radibrad, lui Giorgio, „Armenii” (cu Petru Armeanul). Ei n'au voie să intre mai înlăuntru decît Caransebeșul, Tălmaciul, Rîșnovul, Prejmerul, Rodna, Romîni trebuind să se oprească la Sibiu și Bistrița.

La 1610 Grecilor li se interzice a scoate și blănille de vulpe și de veveriță.

La 1618 nu li se îngăduie a schimba **datce** de-ale lor și a scoate „groși de Brașov”.

4. După arhivele suedese se aduc două știri din Cluj, Novembre 1599 și Iunie 1600, privitoare la Mihai Viteazul.

Cea d'întăiu arată primirea comisarului David Ungnad și a întovărășitorului său. Li întimpină Logofătul (Teodosie), Postelnicul (**Hofmeister**) și Comisul, cu alți boieri comandînd „călărime frumoasă”. La audiență, în ziua de 13 Novembre, e petrecut Ungnad, care merge călare, de cucia lui Mihai cu șase cai și de

trăsura împodobită cu coroane în care stă Logofătul. În **Tafelstube** solul și Petru Laszlo sînt conduși de acesta, Vodă apărînd solemn, cu Postelnicul înaintea, care ține un toiag de argint auriu. Duși în odaia lui Mihai, unde sînt admiși Germanii din suita lui, solii sînt ascuțați o jumătate de ceas.

Audiența urmează la cinci, Postelnicul mergînd cu toiagul și cucia să aducă pe oaspeți. Jos ard două lumini mari. Fiind noapte, Vodă nu mai iese înainte.

A doua zi solii primesc pentru a-l desemna capul nenorocitului cardinal, om frumos cu barbă mică deasă, craniul fiind lovit cu barda la stînga și crăpat în mijloc pînă la creier (desemnul e cunoscut). Solii sînt poftiți la „cinstita” îngropare.

La 16 invitație la prînz (împreună cu Sigismund Forgach), prin Postelnic, care-i iea apoi cu cucia. La masă i se dă lui Vodă o medalie cu zece chipuri împărătești, împodobită cu rubine.

A doua zi, spre plecare, Mihai trimete lui Ungnad un frumos valtrap de cal.

Germanul din suita trimișilor, care face raportul, spune că a asistat la o vizită pe care Domnul a făcut-o la Arsenal pentru a vedea cele două tunuri turnate pentru el de Sigismund și oprite de Andrei; face să le puie pe roate și să li înceree tragerea.

Țara, spune informatorul, e prădată de Cazaci și Romîni, Bălgradul fiind în halul Raabului cînd a fost luat de la Turci. S'au adus acuma de la Chioara în patruzeci de căruțe pentru a fi trimise la Turda comorile, în care trei milioane de aur, ale Bathoreștilor. Ca dovadă de scumpete un bou costă cincizeci de ughi.

Al doilea raport, din Cașovia și Pojon, dă știri, după un currier al lui Mihai la Împărat, despre expediția din Moldova. La Hotin („Ottuny”) 4.000 de-ai lui s'ar fi luptat de la zece dimineața pînă în noapte cu 30.000 de-ai lui Ieremia și Sigismund, care, luptînd eroic, ar fi fost rănit, scăpînd doar cu patruzeci de călări (!). Ar fi căzut 2.000 de oameni de o parte, 8.000 de alta. După alții, s'ar fi înecat în Nistru fostul prinț ardelean. Tot așa se vorbește de moartea lui Ieremia. Și vin bun de Malvasia ar fi în pradă. Se pomenește și hrana cu „frunze” a oștii în munți. Mai departe e vorba de conflictul comisarilor cu Teodosie. El oprește la 20 Maiu pe Ungnad de a sta noaptea la Iesuiții din suburbiile Clujului și la 22 pe Mihai Székely de a petrece într'o grădină de dincolo de porți, supt cuvînt că în Cluj chiar sînt destule. Moldovenii fugari sînt uciși prin Ardeal.

5. Donație din partea lui Mihai, la 1-iu Decembre 1599, către Moise Székely și fratele lui, Ștefan.

6. Restituirea de același, din Cluj, 15 Ianuar 1600, a podului de la Vașarheiu vechilor proprietari.

7. Intărirea de același a unei vinzări între străini la Ocna Sibiiului.

8. Asigurarea aceluiași că nu va da scutiri nimăruia (e teama, probabil, de așezări boierești) în acea localitate.

9. Ordin al aceluiași către Vistierul Vasile, cămăraș la Ocna Sibiiului, întărind drepturile locuitorilor la circumă și în altele.

Despre cele trei foarte importante acte românești din acest timp, aflate de pâr. Lupaș la Muzeul Bruckenthal, vorbim într'un articol deosebit.

• • •

D. Traian Brăileanu, profesor la Universitatea din Cernăuți, dă o **Sociologie generală**, bine împărțită, clară și în curent cu toată informația, din cele mai deosebite izvoare. E o carte de temelie pentru asemenea studii.

* * *

D. Eliodor Constantinescu publică un larg studiu asupra lui Plaut ca prefață la traducerea comediilor lui (vol. I, București, [1925]).

* * *

În **Pagini istorico-filologice, seria III** (extras din „Anuarul Institutului de Istorie Națională” din Cluj pe 1924), d. V. Bogrea se ocupă de elementele de limbă date de Romini popoarelor vecine: brinza ciobanilor, fiuierul, meseria de jugănari de cai, cărăușia, ostășia. Alt articol se întoarce contra tendinței d-lui A. Brückner de a readuce la slavism Crăciunul. În al treilea rând d. Bogrea se ocupă de legendele istorice paralele cu ale noastre în „cronica lui Gheorghe Brancovici” (p. 13 și urm). Se vede că acesta se inspira și din Alexandria. Se caută forme turcești pentru Tatos al Anei Comnena. Ele pot exista alături cu un nume românesc. De altfel un Român putea să poarte și un nume turanic în conviețuirea cu Pecenegii (v. și numele vecinului său Chalis). D-sa citează și un Țablac grecesc, înrudit cu familia imperială, în 1321 (p. 26).—Romini ca Blakumen într'un text cu rune, p. 34.—

Πωλος Ἀργυρός din „Călătoria lui Mazaris” e identificat cu un Argyropulos (p. 25). — Se analizează o călătorie pe Dunăre la Constantinopol, a lui Paul Eudel, p. 35 și urm. Se publică notele despre noi din geografia germană a lui Fabri, p. 37 și urm.—D. Bogrea dă în facsimile și un act de la Voevozii Ilie și Ștefan, datat 6950 (1441-4).—În sfârșit se înfățișează, în port românesc, ctitorii bisericii armenesti din Gherla (1723).

* * *

„Istoria Romînilor” a lui A. D. Xenopol apare în a treia ediție, care reproduce pe a doua, în editura „Cărții Românești”. Până acum s’au publicat volumele I și II. D. I. Vlădescu, care a îngrijit lucrarea, i-a revăzut notele, îndreptind foarte adesea citatele și promite adausuri bibliografice, care ar fi bine venite.

* * *

În „Academia” grăcească din București și școala lui Gheorghe Lazăr (extras din „Anuarul Universității din Cluj, 1923-4) (Cluj 1925), d. N. Bănescu începe cu originile și transformările „Academiei”. D-sa observă cu dreptate că învățămîntul românesc a fost ajutat de certele dintre profesorii greci, într’o vreme de înflorire a noilor doctrine. Lucrarea lui Lambros despre Grecii din Ungaria și Austria e sprijinită pe note care de un timp se publică, adesea, cu multe greșeli de tipar, în Νέος Ἑλληνομνημῶν, unde apăruse, în 1911, și catalogul cărților bisericii și școlii din Viena, pe care-l analizează d. Bănescu: dădusem și eu un resumat al acestor note. D-sa pomenește pentru întâia oară copierul de scrisori al lui Dimitrie Belu, student la Viena (pp. 11 și urm.).

Se vede cum a fost adus la București, din Viena, Neofit Duca. Alt dascăl, întrebuințat la familia Ghica, e împiedecat de a veni până la Mart 1816 (celalt sosește încă din 1815). Atanasie Stagiritul pregătea pe tânărul Belu. Ghenadie era al treilea învățător la „Academie” (p. 13). După culegerea de scrisori a lui Dukas (Ἐπιστολαὶ πρὸς τινα ἐν διαφόροις περιστάσεσι, Egină, 1885), d. Bănescu lămurește atentatul săvîrșit de un Zantiot contra acestui învățat: Lambros dă vina pe rivalii săi; în scrisoarea sa el se laudă că are patru sute de școlari (p. 14). Urmează știri despre demisia dascălilor după memoriul meu la Academia Romîna în 1916. D. Bănescu a mai avut însă norocul să afle hotărâ-

rirea boierilor prin care, în Octombrie 1818, e izgonit, ca părtaș la atentat, Veniamin de Lesbos, care înlocuise pe cei doi demisionași. Extrem de interesantă e motivarea, iscălită de Banul Brîncoveanu: între altele, el a căutat, ca alți „străini”, să împiedece „poporul românesc de a ajunge la o stare mai bună, propășind, și de a se împodobi și el cu luminile adevărului și ale desăvirșitei cunoștinți în patria sa” (p. 17); a calomniat zilnic și clerul și boierii țării. Un Ghiuler-aga îl aruncă peste Dunăre (p. 18). Așa pate, ca ignorant și insultător, și dascălul Iatropulo (p. 18). În loc se știe că vin Dimitrie Stefanoplitul (poate Brașoveanul), Vardallah și Canelas. Peste puțin, în 1820, (p. 19) pleacă primii patru bursieri români în Apus (știri nouă despre ei: Moroiu se cheamă Constantin Papă-Dimitri, al popei Dumitru, Simion Marcovici: Marcu; chezași sînt Dukas, Filipescu și Ștefan Bălăceanu). Se adaugă resumatul prețioaselor scrisori ale lui Dukas către Eufrosin Poteca (pe lingă ele știrea fiilor lui Grigore-Vodă Ghica învățînd la Thiersch, în München) (p. 22); și o critică a Regulamentului Organic, insistîndu-se mai ales asupra tristei condiții a țeranului, un milion de nenorociți față de cei cinci sute de bogași (pp. 24-5). O apărare aprinsă a superiorității grecești pe pp. 27-8. O alta a limbii clasice față de coraism, pp. 28-9. Una glumeață, la plecare, în 1831, recomandă fostului școlar pe cotoiul dascălului, Hoțul (p. 29), care trecu în alte mini (ibid.).

* * *

În **Almanachul presei române (din Ardeal și Banat)**, Cluj 1925, amintiri ale d-lui Ion Gorun, o privire asupra celor d'întăiu foi de d. Al. Lupeanu-Melin. Se întrebuintează și inedite din Biblioteca Blajului. D. Melin crede că visita lui Cipariu la Brașov a dus pe negustorul Orghidan la ideia de a edita „Foaia Duminecii”, (p. 41; „Jurnalul” lui Cipariu ar trebui publicat fără zăbavă) în 1836. La 1839 Cipariu vrea să publice foaia bisericească, politică și literară. **Nunciul**. Dorește litere de ambele feluri și cere voie de a ceti ziarele de dincoace. Aprobarea zăbovi numai șase ani (p. 42): se recomandă mare grijă față de acele ziare. Așa s'a plănuit și alcătuit **Organul luminării**, promițînd și „Arhivul”, a cărui zăbavă a fost de douăzeci de ani (p. 44). Foaia era menită și Principatelor (ibid.).

Păr. I. Lupaș vorbește de Visarion Roman ca ziarist. Note despre ziarele ardelenesti în pribegie (1915-9), p. 66 și urm. Planul lui Caragiale de a scoate la Pesta revista „Momente libere”, p. 128 și urm.

* * *

În **Revista de archivos, bibliotecas y museos**, seria III, XXVIII (Madrid 1925), se începe un articol al d-lui Garcia Ramila despre „Curțile” (Cortes) ale Castiliei.

În același număr o inscripție votivă a „republicei asturice auguste” (p. 503). Un dregător al Mesiei inferioare la p. 506.

* * *

În Petre Suci, **Poporația Ardealului și simțul realităților sociale-economice** (Cluj, „Societatea de mîine”, 1926) se vor găsi statistice, începînd de la 1721, despre situația populației față de pămînt. Urmează considerații critice, de un dureros adevăr. Se critică întemeierea unei mici proprietăți fără valoare politică.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În **Anuarul VI al liceului din Dej**, d. Motogna dă știri despre Romîni din comitatul Arvei (se amintesc, pentru expansiunea românească, „Crișan”, și „Bukan, filius Neg”, din „secolul al XV-lea (?) după Hasdeu, **Strat și substrat**, p. 58). Satul „Knyzy” lângă cetatea Arva pare a însemna Cnezi. Se dă regimul Romînilor de acolo în secolul al XV-lea. Erau ostași. Pe la 1576 erau socoțiți Ruteni, fiindcă se slaviseră.

* * *

În **Revoluțiunea lui Horia, 1784-1785, date nouă culese din Arhiva județului Bihor de N. Firu**, Orade, 1925, se vor găsi știri despre haiducii premergători și întovărășitori, în Bihor, ai mișcării lui Horea, pe lângă știri nouă, une ori curioase, din lucrarea maghiară a lui Frederic Siller (Horea ar fi știut perfect nemțește și ar fi cetit pe Klopstock...).

* * *

De la d. Dragoș Protopopescu lecția sa de deschidere la Universitatea din Cernăuți, **Caracterul de rasă al literaturii engleze** (Cernăuți 1925).

* * *

În lucrarea d-lui Stanislas Slawski, *L'accès de la Pologne à la Mer et les intérêts de la Prusse orientale* (Paris, Bonard, 1925), se dau știri exacte despre procesul polono-german pentru coridorul de la Danzig. În adevăr raporturile între Statul polon, co-proprietar și co-administrator al portului și orașul liber Danzig sînt inextricabile. Se arată cît a adus orașului legătura cu Polonia. Importanța Danzigului pentru Polonia înșirată pe Vistula e relevantă. Se amintesc drepturile vechiului regat polon asupra Pomeraniei („Maritima”). Polonia a fost silită a-și face, cu capital francez, un port al ei la Gdynia. Artificialitatea legăturilor Prusiei Orientale cu vechea Marcă de Brandenburg e dovedită.

* * *

În cursul acestui an Francesii au făcut săpături la Leptis Magna, în Africa, patria lui Septimiu Sever. Supt nisip s'au găsit terme, cu o sută de coloane și pardoseală de marmură, treizeci de statui. Cheiurile portului sînt întregi. S'a aflat și un circ, un palat sau un for, o biserică despărțită de coloane de granit roz.

* * *

La Academia de Inscricții din Paris s'au presintat, de d. J. Loth, probe de relații preistorice între peninsula iberică și Irlanda.

* * *

În cartea lui Eugène Schuyler, *Peter the Great*, Londra, 1884, se pomenește (I, p. 238) un doctor Iacob *Pelario*, „medic grec recomandat Țarului de către Impărat”, pe care-l opresc la 1689, ca și pe alți străini, ordinele împărătești.

E același cu vestitul medic al lui Brîncoveanu.

Astfel se capătă încă o explicație a raporturilor dintre acesta și Ruși.

* * *

În *Orpheus*, I, 6 d. Carcopino caută a înfățișa pe Ovidiu ca pe un pitagorician, trimis în exil pe malurile Pontului și pentru că „eresia” lui Iovia în religia tradițională a Romei. Dovada crede a o fi găsit în Heroida a XV-a, în care Sappho apare supt caracterul idealismului sectelor oculte.

În *Deutsche Politische Hefte aus Grossrumänien*, publicația d-lui Rudolf Brandsch (V, 8-9), se dau știri asupra presei germane în Ardeal de la începutul ei, în 1778. La 1778 se publica o *Theatral-Wochenblatt* la Sibiu, la 1784 apare *Siebenbürger Zeitung*, devanită apoi *Siebenbürger Bote*, între 1778 și 1791 *der Kriegsbote*, între 1790 și 1801 *Siebenbürger Quartalschrift*, între 1793 și 1805 *Siebenbürgisches Intelligenzblatt zum Nutzen und Vergnügen* (adausă apoi la „*Siebenbürger Bote*“), la 1828 *Notizen über die dramatischen Leistungen der Bühnengesellschaft*, între 1833 și 1838 *Transsylvania*, între 1837 și 1838 *Unterhaltungsblatt für Geist, Gemüt und Publizität*, între 1837 și 1849 *Siebenbürgisches Wochenblatt*, între 1838 și 1848 și între 1851 și 1858 *Blätter für Geist, Gemüt und Vaterlandskunde*, la 1838 *Siebenbürger Bürgerblatt*, etc. În toate ar trebui căutat materialul privitor la Români.

* * *

La 1820 se tipăria la București o traducere în grecește a pieselor lui Voltaire, *Brutus*, (Βροῦτος, τραγωδία παρὰ Βολταίρου, μεταφρασθεῖσα ἐλευθέρως διὰ στίχων ἰαμβικῶν παραστάθη εἰς τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ Θέατρον πρώτην φοράν κατὰ τὴν 17 Μαρτίου τοῦ 1820 ἔτους, ἐκ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ νεοσυστάτου Τυπογραφείου κατὰ τοὺς 1820). E dedicată dragomanului rusesc Gheorghe Leventi (πρὸς τὸν εὐγενεστάτον κύριον Γεώργιον Λεβέντην, διερμηνευτὴν τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ ῥωσικοῦ κοινοσλάτου).

Apoi tot acolo, în același an, *Filippo* al lui Alfieri, reprezentat în Maiu 1820.

În sfârșit *Oreste* al aceluiași, reprezentat la 21 Novembre 1819.

Toate sînt broșate împreună, în exemplarul bibliotecii mele, cele două din urmă avînd același erată.

Lui Leventi ȳ se laudă trimeterea de ucenici greci în «luminata Europă» (iscălește editorul Cristofor Krateros).

* * *

La Lipsca se tipăria în 1769 un Πόνημα χρησοῦν al rabinului Samuil contra Evreilor, lucrare tradusă din arabă în latină și din latină în grecește. Cheltuiala e a lui Nicolae Scurtu (ἐκδοθὲν ἀναλώμασι τοῦ τιμιωτάτου καὶ χριστιμωτάτου κυρίου Νικολάου Σκούρτου). Cartea are și text latin în față.

*

Note despre Nicole Oresme, teoreticianul francez al monedei în secolul al XIV-lea, de C. I. Karadja, în *Buletinul societății numismatice române*, XX, 55-6.

* * *

Școala franceză din Atena a descoperit cîte un mic templu la Delos, la Thasos, după Agora, Pritaneul și Dioniseul, marele drum vechiu, iar în Creta, la Mallia, un întreg palat, al treilea din insulă: în el s'au aflat inscripții în litere egeene de caracter egiptean «pictural».

* * *

Într'un memoriu la Academia Română (*Un manuscris al gramaticii românești a lui Eliade Rădulescu*), d. G. Popa-Liseanu arată că manuscrisul de «Gramatică a lui Gheorghe Lazăr», dăruit de curînd Academiei Romîne de d. dr. Gaster, nu e decît manualul de școală, tipărit peste cîțiva ani, al lui Ioan Eliad.

* * *

În *Revista Moldovei*, I, 5, note istorice despre localități botoșănene.

* * *

În *Convorbiri literare* pe Novembre 1925, d. I. Filitti caută a dovedi că autorul cronicii evenimentelor de la 1768 la 1774, Dumitrachi Medelnicerul, apoi Stolnicul, nu e Varlaam, ci un altul a cărui biografie o reconstituie. Giuma pe socoteala „luării la sănătoasa“ nu constituie un argument decisiv.

* * *

În frumosul volum *Revendicările artistice ale Transilvaniei* (Arad 1925) d. Coriolan Petranu dă știri arheologice prețioase și ilustrații bine reușite (topoare, brățări, virfuri de săgeți, statuete, vase, fibule, un disc de moaște, p. 49, tablouri, costume românești, p. 111 și urm). Nu știu ce poate fi „Evanghelia tipărită la 1552 în Alba-Iulia“ (p. 121).

* * *

O traducere franceză a cărții d-lui Tadeu Zielinski despre religia vechii Grecii a apărut la Paris prin îngrijirea d-lui Alfred Fichelle (*La religion de la Grèce antique*, 1926).

* * *

O frumoasă descriere a Huşului de d. Virgil Caraivan în noua şi buna revistă *Răzeşul* din Bârlad, no. 1. D. Gh. Ghibănescu tipăreşte un act privitor la podul peste Prut de la Fălciu. În no. 2 tot d. Caraivan vorbeşte de Birlad. O telegramă a lui Cuza-Vodă, abia ales Domn, către mamă-sa: «Vous savez sans doute que je suis proclamé prince-régnant de notre pays; priez Dieu pour moi et notre pays et bénissez-moi».

* * *

Păr. I. Lupaş publică în «Memoriile Academiei Române» aproape 200 de pagini despre „Activitatea ziaristică a lui Andrei Mureşanu”. Poate că nu toate aceste articole mediocre meritau retipărite. E şi o traducere românească a lungii cronici «Fuchσιο-Lupino-Oltardine».

* * *

În *Archivele Olteniei*, II, 23, d. G. Vâlsan vorbeşte de «Ținutul Porţilor de Fier» (Oltenia, Banatul, Timocul, Morava, unitate geografică). Şi în «Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale» am semnalat cândva potrivirea numelor în -ova de o parte şi alta a Dunării. D. Vîlsan aduce alte multe coincidenţe (p. 5, nota 1). D. N. Bănescu se ocupă de nişte însemnări pe cărţi greceşti (după *Ἑλληνίδες Βιβλιογράφοι καὶ κορταὶ κωδίκων*, a lui Sp. Lampros şi din *Ἱεροσολομιτικὴ βιβλιοθήκη* a lui Papadopoulos Kerameus: darul de o Evanghelie, un potir şi două cruci făcut Cutlumuzului de Doamna Elisaveta Movilă prin Chiriţă Ianachi (ms. la Athos, cu figuri), ms. al lui Matei al Mirelor, egumen de Dealu (acesta e τῶς Τάλου), pentru Băneasa Catalina, etc. Două vederi din Adacalè, de Lewis, le publică d. C. I. Karadja. Un document al Brincoveanului e reprodus cu miniatura iniţială. Apoi acte din 1848, cu „lenta libertăţii” pe piepturi de călugări, cu preoţi «revoltanţi», «mergînd cu volintirii spre Craiova înarmaţi şi cu stindarde, ca să jăfuiască şi să arză” şi cari sunt bătuţi. O notă despre mănăstioara Călugăra. Desemnuri omenеşti din peşteri gorjene şi obiecte „celtice” într'un mormînt ardelean.

* * *

În *Daco-Romania*, IV, d. Al. Procopovici caută să fixeze linii prea precise în osebirea ramurilor poporului românesc (*Din istoria raporturilor noastre interdialectale*).

* * *

«În Memoriile Academiei Române», d. I. Andrieșescu dă explicații asupra noului «tesaur» găsit lângă Plevna (*Considerațiuni asupra Tesaurului de la Vilcitrîn*). O notă a d-lui Pîrvan, care propune lămuriri mai depărtate, întovărășește excelența lucrare. D. Andrieșescu nu admite o origine orientală și aducerea, în evul mediu, de către Bulgari, ci una mult mai veche, din vremea Tracilor.

* * *

Rassegna italiana politica, letteraria ed artistica publică, în Decembre 1925, un număr special presintind, în toate domeniile, «Italia lui Victor Emanuel al III-lea, 1900—1925». Capitolul despre învățămînt (cu școlile superioare libere și autonome) și despre săpături și Musee e mai ales de un deosebit interes.

* * *

D. Teodor A. Naum dă o întinsă lucrare despre *Idilele rustice ale lui Teocrit* (București 1925). E o lucrare bine informată și de o lectură deosebit de plăcută. În mare parte se combat părerile înaintașului frances, Legrand. Un bun rësumat în limba francesă termină volumul.

* * *

În *Archiva pentru știința și reforma socială*, VI, 1-2, articole de critică socială a condițiilor vieții românești în secolul al XIX-lea de dd. C. Garoflid și L. Rădăcineanu. Un articol despre originea și starea naționalităților în România de N. Iorga.

* * *

În *Transilvania*, an. 56, n-le 11-2, se reproduc cîteva obiecte și vederi privitoare la Romîni: inele ale lui Horea și Cloșca, înfățișarea unui «Romîn mergînd la înmormîntare», «șeaua de fildeș a iui Vlad Dracul» (ornamente ale Renașterii: călăreți, chipuri de femei, etc.; d. Coriolan Petranu caută a-i determina de aproape caracterul și data; cumpărarea de la București nu poate fi decît un basm; atribuirea Voevodului muntean o simplă ilusie sau înșelare negustorească; tot așa „portretul lui Radu Negru“, care e de fapt bietul pretendent Aron, de pe la 1550; v. p. 544 nota 1). Note despre Colibașii de la Bran de d. T. Păcățian.

* * *

În *L'Est européen*, VI, 1, d. O. Stabrowski vorbește despre caracterele asiatice, predominantă, ale Rusiei : e vorba în special de gruparea eurasiștilor formată în 1921 ; prințul Trubețcoi, desprețuind ruinele artificialului edificiu romano-latin al lui Petru cel-Mare, recomandă «exodul spre Orient».

• •

Observări despre „paleotiticul în România“ le dă d. N. Plopșor, în *Năzuința românească*, V, 2.

* * *

În „Analele Academiei Române“, d. Andrei Rădulescu tratează, și supt raportul istoric, „Dreptul de moștenire al soțului supraviețuitor“.

* * *

Al șaptelea volum din cartea d-lui Ferdinand Brunot, *Histoire de la langue française des originès à 1900* (Paris [1926]) arată cum a dispărut în secolul al XVII-lea încă întrebuințarea generală a limbii latine în Franța, în poezie, în elocvență, în deosebitele ramuri ale științei (Buffon și alții). Capitolul III se ocupă de scăderea răpede a oprelor în *patois*, cercetându-se de aproape ultimele urme ale acestei literaturi, odinioară așa de bogate ; materialul lingvistic al deosebirilor provinciale trece acum în fasa de prelucrare științifică. Capitolul VI arată rolul pe care l-a avut presa în răspîndirea limbii literare comune ; al VII-lea rolul bibliotecilor și cabinetelor de lectură. Se cercetează pe baza documentelor contemporane care era cetirea în sate (Almanahuri, *Le Messager boiteux*, câteva vechi romane, în afară de cărțile religioase). Teatrul e considerat și el ca instrument de unificare, dar numai în ce privește clasele populare din orașe. Rolul Academiiilor și altor societăți e ținut în samă. Un capitol important e al vieții religioase (în Sud se menține vorbirea populară).

Cartea a II-a presintă educația în legătură cu introducerea limbii franceze. Se începe, firește, cu părerile și influența lui Rollin și a filosoffilor. Parlamentele înseși au un rol în marea schimbare. Colegiile vin în al treilea rînd, cu „facultățile“ și alte școli : de școlile mici e vorba în deosebi. Se citează extraordinare dovezi de necunoștință a ortografiei la dascăli impro-

Silnicki, pâr. Xaveriu Marin Skibniewski), d-na Charewicz despre munca în Polonia medievală, d. Adolf Chybinski despre muzica în Polonia, d. Ptasnik despre «unele postulate ale istoriei culturii polone», d. Casimir Chodyncki despre influența polonă în tonul documentelor ruso-lituaniene (asămănătoare cu a primelor documente moldovenești), d. Leon Kozlowski despre preistoria polonă, d. Sochaniewicz despre heraldica ruteană, d. Ioan Muszkowski despre bibliografia polonă de la 1901 la 1925, d. Tadeu Manteuffel despre organizația Arhivelor franceze, d-na Elena Polaczkowna despre École des Chartes din Paris (mențiunea lui Miron Costin în articolul d-lui Iosif Siemienski, p. 9).

* * *

În volumul I din *Istoria artei de la începutul creștinismului până în secolul al XIX-lea* — vast plan! —, intitulat «Vechea artă creștină în Apus» (București 1925), d. Alexandru Naum dă o expunere de o formă literară, sprijinită pe bune izvoare, a începuturilor, până în veacul al VI-lea, ale acestei arte. Volumul are importanță și pentru arheologie. La sfârșit se dă și un dicționar al termenilor tehnici.

* * *

Episcopul Iacov Antonovici în *Documentele Bîrlădene*, V (Huși 1925) cuprinde condici de socoteli ale bisericilor din Bîrlad. Interesantă ideea unei «Școli Înalte» într'un testament din 1865 (p. V). Tot așa donația unui Brăsilian a cărei soție, născută Udrea, era din acel oraș. Se dau și unele «sinodice» bisericesti.

Urmează discursuri la înmormîntarea unor fruntași ai orașului. Profesorul Pagano, mort în 1884, venise în Moldova cu episcopul catolic Sardi (nu Sartti) și intrase în familia boierești ca preceptor (p. 161). La München avea sarcina de a supraveghia pe studenții romîni (D. Sturdza, Cîmpineanu, un inginer Georgescu, pictorul Baltasar Panaiteanu). La Tecuciu a fost șase luni preceptorul viitorului rege al Serbiei, Mișan, fiu de Romîncă (pp. 161-2). Fiica lui și a profesoarei Marie Genin, Ida, a fost întăia soție a lui Alexandru Vlahuță (p. 163). Folositoare pentru istoria împrumuturilor franceze ale culturii noastre și notița despre profesorul Petru Drouhet (1837—1909).

Silnicki, pâr. Xaveriu Marin Skibniewski), d-na Charewicz despre munca în Polonia medievală, d. Adolf Chybinski despre muzica în Polonia, d. Ptasnik despre «unele postulate ale istoriei culturii polone», d. Casimir Chodynicki despre influența polonă în tonul documentelor ruso-lituaniene (asămănătoare cu a primelor documente moldovenești), d. Leon Kozłowski despre preistoria polonă, d. Sochaniewicz despre heraldica ruteană, d. Ioan Muszkowski despre bibliografia polonă de la 1901 la 1925, d. Tadeu Manteuffel despre organizația Arhivelor franceze, d-na Elena Polackowna despre École des Chartes din Paris (mențiunea lui Miron Costin în articolul d-lui Iosif Siemienski, p. 9).

* * *

În volumul I din *Istoria artei de la începutul creștinismului până în secolul al XIX-lea* — vast plan! —, intitulat «Vechea artă creștină în Apus» (București 1925), d. Alexandru Naum dă o expunere de o formă literară, sprijinită pe bune izvoare, a începuturilor, până în veacul al VI-lea, ale acestei arte. Volumul are importanță și pentru arheologie. La sfârșit se dă și un dicționar al termenilor tehnici.

* * *

Episcopul Iacov Antonovici în *Documentele Bîrlădene*, V (Huși 1925) cuprinde condici de socoteli ale bisericilor din Bîrlad. Interesantă ideea unei «Școli Înalte» într'un testament din 1865 (p. V). Tot așa donația unui Brasilian a cărei soție, născută Udrea, era din acel oraș. Se dau și unele «sinodice» bisericesti.

Urmează discursuri la înmormîntarea unor fruntași ai orașului. Profesorul Pagano, mort în 1884, venise în Moldova cu episcopul catolic Sardi (nu Sarti) și intrase în familia boierești ca preceptor (p. 161). La München avea sarcina de a supraveghia pe studenții romîni (D. Sturdza, Cîmpineanu, un inginer Georgescu, pictorul Baltasar Panaiteanu). La Tecuciu a fost șase luni preceptorul viitorului rege al Serbiei, Milan, fiu de Romîncă (pp. 161-2). Fiica lui și a profesoarei Marie Genin, Ida, a fost întăia soție a lui Alexandru Vlahuță (p. 163). Folositoare pentru istoria împrumuturilor franceze ale culturii noastre și notița despre profesorul Petru Drouhet (1837—1909).

De un deosebit interes sînt memoriile alcătuite de cîțiva bătrîni ai orașului. Școala domnească din Bîrlad era numită și școală împărătească (p. 217): alături școlile bisericești (p. 218). Librăria din 1856 a lui Dimitrie Gheorghiu era și «galantărie» (*ibid.*). De la 1858 gimnasiul clasic (*ibid.*). Moravuri școlare severe: nici primblare, nici teatru fără învoire de la direcție (p. 219). «În societate, chiar în clasa cea mai înaltă, profesorii ocupau primul loc» (*ibid.*). Frumoasă figura lui «moș Ioniță» călugărul, care strînge în toată Moldova bani pentru fundații pioase (p. 221): a făcut și un turn de biserică din pomenile strînse de dînsul (p. 222). Tot așa figura „cuconului” negustor Ivan-ciu Boiu (p. 222 și urm.). Trecerea Turcilor prin Bîrlad în 1850, p. 229 și urm.: toboșarii opresc de a li se înfățișa tineret de ambe sexe (p. 230). „Cîntau manele, de te făceau să lași lacrimi” (p. 232). Venirea oștilor rusești și austriece, p. 233 și urm. Foarte frumoasă înfățișare a vieții din mahalalele Bîrladului, pp. 235-6. Azi, cînd, «în locul acelei bogății descrise mai sus, nu se vede decît o adevărată miserie, ai putea crede că a trebuit să ireacă niște horde de căpcăuni ca să lase o asemenea ruină: ai putea să zici că este Babilonul în decadența sa, unde Arabul nici nu mai venia să-și așeze cortul» (p. 236). În armata de ocupație austriacă mulți Romîni și Secui, 242. După «bătaia cu biciul», „bătaia cu scorpii”, p. 243, „Pentru boierime această ocupație era un deliciu”, *ibid.* Intrarea lui Grigore-Vodă Ghica: arc de triumf cu „flori de tîrg”, «călărime de vre-o două sute de flăcăi..., țărani, negustori și boieri, toți îmbrăcați în costume naționale”; discursul lui: „Oameni buni, fiți liniștiți: a trecut potopul. Cu ajutorul lui Dumnezeu voiu cîrmui țara cu înțelepciune și voiu aduce bine la toată suflarea omenească” (p. 244). A doua primire, supt ocupația austriacă, a lui Vogoridi, în costum turcesc, vorbind prost românește. Alegerile pentru Divanul ad-hoc, p. 245 și urm.: tablouri editate de Ioanid din București, represintînd Unirea. Găzduirea în Bîrlad a lui Cuza-Vodă, p. 247. Desrobirea Țiganilor, p. 248 și urm. Haiduci și hoți, p. 250 și urm. Note despre călugărul unionist Sofronie Virnav, p. 276 și urm. Locul nașterii lui Cuza-Vodă, pp. 278-9. Însmormîntarea lui Grigore-Vodă Ghica, p. 279.